

Uitwinteringssterfte
Boerenwormkruid

Zwermen scheppen
Han de Jong, vrouwelijke imker

Honing is 'slow food'
Nosema ceranea ook in Nederland

*bijen*houden

september 2007

Nederlandse BijenhoudersVereniging

Van de redactie

Een zonnige dag eind juli 2007, te mooi om binnen te blijven en daarom richting de Hoge Veluwe gefietst. De heide stond er prachtig bij, een paarse gloed trok mijn aandacht. "De struikheide bloeit, nu al, eind juli? Dat kan niet..." was mijn eerste reactie.

De eerste paarse bloempjes van de struikheide waren al duidelijk aanwezig. Nu, eind augustus wordt de heide alweer bruin, maar de bijen en vuurvinders vliegen nog volop op de bloemen. Volgens mij bloeide de heide zo'n vier tot zes weken eerder dan andere jaren, zou de hete periode in april hier debet aan zijn?

De bloeiende heide betekent natuurlijk ook dat de herfst nadert en dat de bijenvolken ingewinterd zijn, in de verwachting dat de volken weer sterk de winter doorkomen. In dit nummer sluiten we het seizoen 2006-2007 af met een uitgebreide beschrijving van de resultaten van het monitoringsonderzoek van de bijensterfte door Romée van der Zee.

Verder in dit nummer een uitgebreid verslag van de eerste Algemene Ledenvergadering van de NBV. Ook beveel ik u het artikel aan van Pieter van Breugel over de wormkruidbij, een regelmatige bezoeker van het boerenwormkruid.

Op de valreep actueel nieuws: *Nosema ceranae* nu ook aangetoond in Nederlandse bijen!

Marleen Boerjan

Inhoud

Bijensterfte Romée van der Zee

De omvang van de uitwinteringssterfte

Korte berichten

Dancing with Bees; Najaarscongres VCI; Darrenkogel

Imkerervaringen Jaap Smit

Imkeren met meer plezier en minder werk

Solitaire bijen Pieter van Breugel

Boerenwormkruid voor insecten met korte tong

Van imker tot imker Ko Zoet

Bertus Padberg vertelt (3)

Reizen met bijen bij nacht en ontij

Interview Ton Thissen

Han en Gerrit de Jong

Uit de imkergemeenschap

NBV afdeling Elspeet, De Blieë Bie

Nosema ceranae aangetoond in Nederlandse bijen

Eerste Nederlandse Terra Madre Marleen Boerjan

Zwermen (6) Mari van Iersel

Zwermen scheppen

Buitensnippers Astrid Schoots

Bijschrift Henk Zomerdijk

Communicatie tussen bij en NBV

NBV-pagina's

Extra ALV 27-10-2007; Dick Vunderink Fonds

Verslag Algemene Ledenvergadering april 2007

Familiebericht; Foto van de maand; Vraag & Aanbod

Agenda

Colofon

Bijenhouden, maandblad voor bijenhouders

3 Jaargang 1, nummer 9, september 2007 ISSN 0926-3357.
Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.

Hoofredacteur

7 mw. M.L. Boerjan

Redactie

8 O. Bakker, P. Elshout, M.J. van Iersel, H.A.T. van der Scheer,
mw A. Schoots, T. Thissen

Vaste medewerkers

10 P. van Breugel, B. Jansen Venneboer,
mw. N. de Jong, H. Oude Essink, J.A. Smit en K. Zoet

Redactie & administratie

11 mw. M.J.E.M. Canters (secretaris), PB 90, 6720 AB Bennekom,
t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijenhouders.nl
bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. **Bijenhouden**.

12

Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag bij de redactie
Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod' € 10, per 20
14 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave.

15 Alle in **Bijenhouden** gepubliceerde meningen en inzichten
blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich
het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.
Overname van artikelen en illustraties alleen met vooraf-
gaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.
16 **Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk acht**
17 **weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris**
worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Zo
mogelijk met foto's of dia's (indien digitaal tenminste 300 dpi
op te gebruiken formaat). Afdelingen die een cursus organise-
ren worden verzocht hierover beknopte informatie aan de
redactiesecretaris te sturen.

20 **Vormgeving en opmaak** Grafisch Atelier Wageningen

22 **Druk** Drukkerij Offset Service, Valkenswaard

23 **Omslagfoto** Struikheide, *Calluna vulgaris* (foto M. Boerjan)

Bijensterfte

Uitwintering bijenvolken voorjaar 2007

De omvang van de uitwinteringsterfte

Romée van der Zee, ICR (In Casu Research)

In Europa is grote bijensterfte sinds enige jaren helaas een bekend verschijnsel. In andere delen van de wereld doet het zich voor het eerst gelden. In de VS heeft de epidemie dit voorjaar een omvang bereikt die vergelijkbaar is met die in Nederland vorig jaar. Imkers moeten omgaan met het verlies van hun volken, de media staan vol met dramatische berichtgeving en het onderzoek wordt wereldwijd geïntensiveerd. In dit artikel wordt ingegaan op de resultaten van een vragenlijst die eind maart naar de afdelingen van de NBV is verzonden. Waar mogelijk worden resultaten vergeleken met die van vorige jaren. Bovendien wordt weergegeven hoe het imkers vergaan is die in 2006 en 2007 hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend. De hoeveelheid cijfermateriaal is zo klein mogelijk gehouden om de leesbaarheid te verhogen. Meer op www.beefriends.org.

Een passende naam voor de oorzaak van de bijensterfte is er niet bij gebrek aan kennis over de mogelijke ziekteverwekker. Oude namen als verdwijnsiekte zijn ongewenst, omdat ze niet passen bij de verschijnselen die zich bij de huidige sterfte voordoen. Wintersterfte is evenmin geschikt omdat de sterfte ook in andere seizoenen wordt waargenomen. De tijdelijke aanduiding waarmee de Amerikanen de bijensterfte aanduiden is *Colony Collapse Disorder* (CCD). De naam verwijst naar het in korte tijd instorten van een bijenvolk. Op het moment van samenstellen van dit artikel worden de volgende symptomen als kenmerkend voor CCD gehanteerd:

- Het verdwijnen van bijen uit een bijenvolk in een zeer korte tijd. Slechts een handvol net uitgelopen bijen blijft over, samen met een leggende koningin. De verdwenen bijen zijn in de onmiddellijke omgeving van het volk niet terug te vinden.
- In het volk worden ramen met gezond, gesloten broed aange troffen met een lage varroabelasting. Het volk heeft dus tot voor kort een goede bijenbezetting gehad en de oorzaak kan niet gelegen zijn in een recente varroabesmetting.

- Pollen en honing of suiker zijn in voldoende mate in het ingestorte volk aanwezig, maar het wordt niet beroofd ondanks de aanwezigheid van volken in de onmiddellijke omgeving.

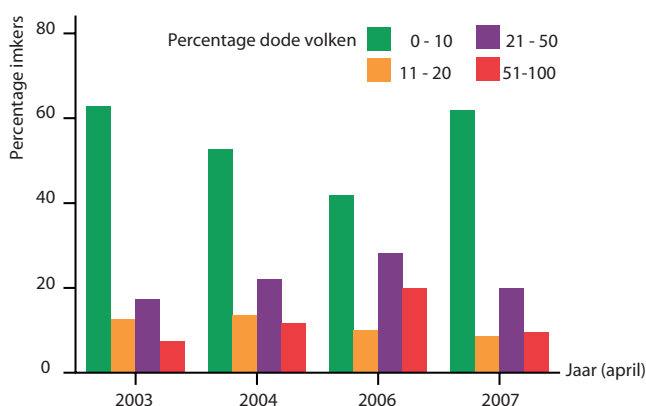
Factoren bij de bijensterfte

Het huidige onderzoek naar de oorzaken concentreert zich op een aantal factoren zoals de rol van *Nosema apis Ceranae*, die 'onze' *Nosema apis Zander* in hoog tempo lijkt te verdringen. Verder krijgen virusinfecties die samenhangen met de aanwezigheid van de *Varroa destructor* aandacht. Andere factoren die genoemd worden zijn slechte imkerpraktijken, en omgevingsinvloeden, met name landbouwpesticiden en tijdelijke stress als gevolg van tijdelijke tekorten aan pollen en nectar. Wat het vinden van een oorzaak voor de sterfte ingewikkeld maakt is dat bij de sterfte vermoedelijk een complex van bovengenoemde factoren een rol speelt. Door sommige onderzoekers wordt verondersteld dat volken, die verzwakt zijn door bovengenoemde factoren, gevoelig zijn voor nieuwe ziekteverwekkers.

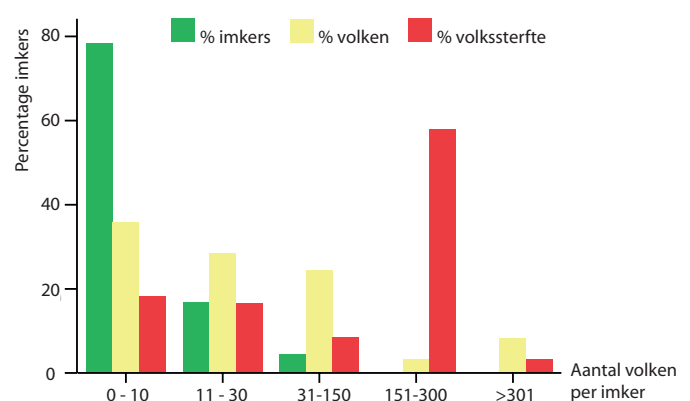
Naast gecontroleerde experimenten en laboratoriumonderzoek wordt epidemiologisch onderzoek als een urgente noodzaak gezien. Daarbij gaat het om kennis van de mate waarin bijensterfte optreedt, mogelijke geografische verschillen, en inzicht in meerjarentrends. Deze vragen staan sinds enige jaren centraal in de bijensterfte monitoring van ICR.

Welk percentage bijenvolken heeft de winter 2006-2007 niet overleefd?

Vorig jaar werd gevreesd dat, tegen de achtergrond van de jaarlijks toenemende sterftcijfers, het voorjaar van 2007 een dramatisch beeld te zien zou geven. Het tegendeel bleek het geval. Van de 11.594 ingewinterde volken kon in april 2007 worden vastgesteld dat 1.785 volken (15%) de winter niet overleefden. Dit was een aanzienlijk lager sterftepercentage dan in 2006 (26%), maar nog steeds verontrustend hoog. De bijensterfte is vergelijkbaar met het niveau van 2003 (15%) en 2004 (17,5%).

Figuur 1 Percentages dode volken en het percentage getroffen imkers in de jaren 2003, 2004, 2006 en 2007. Van de uitwintering in 2005 zijn geen cijfers bekend. (Bron figuren 1 en 2: ICR uitwinteringsonderzoek 2007)

Figuur 2 Percentage dode volken, totaal aantal volken per imker en aantal imkers in relatie tot de omvang van de imkerij.

Hoeveel imkers zijn met bijensterfte geconfronteerd?

In 2006 bleef 42% van de imkers zonder bijensterfte (0-10% sterfte). Dat was het voorlopige dieptepunt. (zie figuur 1.) In het voorjaar 2007 kon 63% van de imkers opgelucht ademen, geen bijensterfte. Een grote sterfte heeft zich alleen bij een kleine groep imkers voorgedaan. Op de internetsite bijenhouden.nl kwamen al vroeg de eerste sterftemeldingen binnen. Met de zachte winter kon veelal in januari de schade worden opgenomen. In maart sloeg de stemming om. Veel volken bleken niet alleen goed uitgewinterd te zijn, maar met het mooie voorjaarsweer in de rug een prachtige honingooft binnen te vliegen.

Zijn er verschillen tussen 'grote' en 'kleine' imkers?

Onder kleine imkers wordt in dit verslag verstaan: imkers met 1-10 volken. Van deze groep maakt 79% van de Nederlandse imkers deel uit. Zij waren in het voorjaar 2007 goed voor 36% van de bijenvolken. Het grootste deel (64%) van de bijenvolken wordt in Nederland gehouden door minder dan 21% van de imkers.

Kleine imkers bleken de afgelopen jaren een steeds omvangrijker bijensterfte te ondervinden dan grote imkers.

Deze relatie tussen het aantal volken per imker en de omvang van de bijensterfte werd in de uitwinteringsmonitor 2007 opnieuw bevestigd. Hoe meer volken per imker, hoe lager de sterfte (figuur 2). Er is een opvallende uitzondering. De twee imkers met 150-300 volken ondervonden een zeer hoge sterfte. Zeker in vergelijking met de twee andere imkerijen met meer dan 300 volken, die vrijwel geen bijensterfte ondervonden. Voor deze afwijking kan dit onderzoek geen verklaring leveren.

De verschillen in volksverliezen tussen grote en kleine imkers vragen om vervolgonderzoek. Grote imkers hebben over het algemeen meer ervaring, een soms aanzienlijk economisch belang en grotere praktische vaardigheden. De twee imkers met meer dan 300 volken geven aan nog nooit een sterfte van meer dan 10% te hebben meegemaakt. Mocht de manier van imkeren het verschil maken, dan is de vraag óf en hoe het bijenhouden bij kleine imkers verbeterd kan worden.

Resultaten in relatie tot de bedrijfsvoering: was het aantal volken per imker bij inwintering in 2006 weer op het peil van de inwintering in 2005?

Het gemiddeld aantal ingewinterde volken per imker bleek bij inwintering in 2006 significant lager (one-sample T test, $P < 0,01$) te zijn dan bij inwintering in 2005. Mogelijke verklaringen zijn:

- (1) imkers met bijensterfte reageren wellicht minder op de vragenlijsten. Daardoor kan het gemiddeld aantal ingewinterde volken van 2005 geflatteerd zijn.
- (2) Ook denkbaar is dat in 2007 relatief meer gereageerd is door imkers met minder volken.
- (3) Een derde verklaring zou kunnen zijn dat de imkerij zich in 2006 onvoldoende hersteld heeft van de geleden volksverliezen zoals die in het voorjaar 2006 werd vastgesteld.

Uit het meerjarenoverzicht in figuur 3 en 4 komt het beeld naar voren van een aanvankelijke toename in 2002 en 2003 van het gemiddeld aantal ingewinterde volken totdat na de winter van 2005-2006 de grote bijensterfte werd vastgesteld. Een teruggang in het aantal volken die in 2006 niet meer kon worden goedge maakt.

Heeft de hoge sterfte van vorig jaar geleid tot een afname van het aantal 'kleine' imkers?

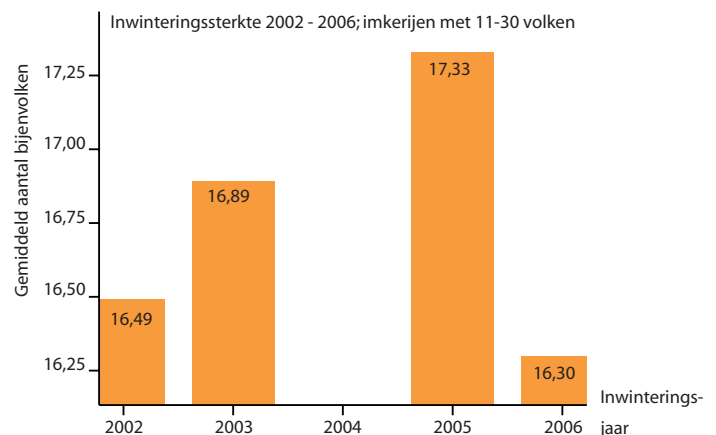
In het voorjaar 2006 lag de sterfte bij de imkers met 1-3 volken op exact 50%. Deze sterfte nam bij grotere imkerijen volgens het boven omschreven patroon geleidelijk af. Voor een aantal imkers betekende dit dat zij in het voorjaar 2006 zonder volken waren. Zij stonden voor de keus om te stoppen of opnieuw te beginnen. De vraag wat daarvan gekomen is kan in dit onderzoek onvoldoende beantwoord worden omdat door de afvallers geen vragenlijst is ingevuld. Deze vraag kan komend jaar beter beantwoord worden omdat de e-mailadressen van de respondenten bekend zijn, zodat de redenen om geen vragenlijst meer in te vullen beter in beeld gebracht kunnen worden. Deze e-mailadressen worden uiteraard niet aan derden verstrekt.

Hoe lag dit voorjaar de sterfte op gemeenschappelijke standen?

De meeste imkers beschikken over een eigen standplaats voor hun bijenvolken. Een beperkte groep imkers maakt permanent of tijdelijk gebruik van een gemeenschappelijke standplaats. In de uitwinteringsmonitor van 2007 was dat bij 176 imkers uit dit onderzoek het geval. In de uitwinteringsmonitor van 2006 bleek de sterfte op gemeenschappelijke standen significant hoger dan op niet-gedeelde standen. Dit gaf steun aan de theorie dat gemeenschappelijke standen goede kansen bieden voor de verspreiding van een eventuele ziekteverwekker. Is dit verschijnsel ook in de uitwinteringsmonitor 2007 terug te vinden? In figuur 5 is het resultaat van de groep imkers met 1-10 volken weergegeven.

Figuur 3 Gemiddeld aantal bijenvolken per imker bij imkers met 1-10 volken in 2002, 2003, 2005 en 2006. **Figuur 4** Imkerijen met 11-30 volken. Inwinteringssterkte 2002-2006. Van de uitwintering in 2004 zijn geen cijfers bekend. (Bron figuren 1 en 2: ICR monitor bijensterfte 2007)

Figuur 5 Vergelijking bijensterfte in 2006 en 2007 op gemeenschappelijke en niet-gemeenschappelijke standen van imkers met 1-10 volken. A = imkers op een gemeenschappelijke stand waar bij andere imkers bijensterfte voorkomt. B = imkers op gemeenschappelijke standen. C = imkers op niet gemeenschappelijke standen. (ICR uitwinteringsonderzoek 2007)

In 2007 lag de gemiddelde sterfte voor imkers met 1-10 volken op zowel de gemeenschappelijke als niet-gemeenschappelijke standen op 17%. Op gemeenschappelijke standen waar andere imkers bijensterfte ondervonden lag de sterfte op 33%. Weliswaar lager dan in 2006, maar nog steeds significant hoger (Pearson Correlatie, $P < 0,01$) dan het landelijke sterftcijfer op standen van individuele imkers.

Opmerkelijk is dat op gemeenschappelijke standen waar bij de andere imkers geen bijensterfte aanwezig was, de bijensterfte, met een omvang van 11%, juist lager (niet significant) ligt dan het landelijk gemiddelde. Ook dit verschijnsel deed zich vorig jaar voor.

Het totale aantal gevallen van sterfte op gemeenschappelijke standen is echter dit jaar zo gering dat geen verantwoorde conclusies getrokken kunnen worden over verspreiding van ziekteverwekkers. Dat is in het algemeen het nadeel voor onderzoek naar problemen. Als ze zich niet voldoende voordoen, ontbreekt het aan bruikbare gegevens voor een analyse.

Samenvatting

- De uitwinteringssterfte in het voorjaar van 2007 (15%) is in vergelijking met 2006 (26%) aanzienlijk lager.
- De bijensterfte in 2007 is vergelijkbaar met het niveau van 2003 (15%) en 2004 (17,5%), maar nog steeds verontrustend hoog
- Omvangrijke bijensterfte ondervond 37% van de imkers
- Het gemiddeld aantal ingewinterde bijenvolken per imker in Nederland is in 2006 bij de imkers met 1-30 volken met 6% afgenomen ten opzichte van 2005.

Tenslotte wil ik al degenen die zich ingezet hebben om gegevens in hun afdelingen te verzamelen hartelijk danken.

Referenties

- Zee van der R. (2006). Bijensterfte 1. Bijen 14 (5): 142-143 - Bijensterfte 2. Bijen 14 (6): 174-176 - Bijensterfte 3. Bijen 14 (7/8): 202-204
- I Fries (2007) Microsporidia infections in Hymenoptera pollinators. Voordracht op de Jahrestagung der Arbeitsgemeinschaft der Bieneninstitute Veitshöchheim 2007-07-27
- Colony Collapse Disorder, Action Plan CCD Steering Committee of the USA Working Group on CCD, June 20, 2007

Het verzamelen van gegevens

De bijensterftemonitor heeft vooral een beschrijvend karakter. Het doel is de omvang van de bijensterfte vast te stellen als indicator van de gezondheidstoestand van de Nederlandse bijenvolken. Uitgangspunt is daarom dat de uitkomst van de monitor zo goed mogelijk overeenkomt met wat er in de Nederlandse bijenhouderij heeft plaatsgevonden. In Nederland bestaat, zoals in veel andere Europese landen, geen registratieplicht voor imkers wat betreft het aantal gehouden bijenvolken. Het gevolg is dat een steekproef moet worden samengesteld die niet representatief kan zijn voor alle imkers in Nederland maar alleen voor imkers waarvan het bestaan bekend is. In het recente verleden zijn verschillende benaderingen gekozen om tot een optimale steekproef te komen. Opgemerkt moet worden dat financiële ondersteuning of ontbrek of in zeer beperkte mate is verleend. In 2007 verbeterde deze situatie door een bijdrage van de NBV. De respons op een vragenlijst, die in mei 2003 ingesloten werd in het blad BIJEN, was matig (5.980 volken, 531 imkers), een telefonisch onderzoek op basis van een a-selectie (= onwillekeurige) steekproef uit het lezersbestand van Bijenhouden (2.577 volken, 346 imkers), zoals in 2004, te duur. In 2005 werd door ICR geen monitor uitgevoerd. Andere bronnen met landelijke gegevens van voldoende omvang zijn er niet voor dat jaar. In 2006 werd een aantal plaatselijke verenigingen verzocht leden actief te benaderen voor het afnemen van een korte vragenlijst. Dit leidde tot een goede respons (6.504 volken, 792 imkers).

Dit jaar is de vragenlijst per e-mail aan 187 afdelingen van de NBV, de grootste vereniging, verzonden. De antwoorden konden worden ingegeven op een voor iedere afdeling aangemaakte pagina op www.beefriends.org. Uitvoerige hulp werd verder telefonisch en per e-mail verleend. Het resultaat was opnieuw een goede respons van 1.215 imkers met in totaal 11.594 bijenvolken. Ook enkele Vlaamse afdelingen sloten zich bij het onderzoek aan, wat resulteerde in nog eens 1.459 volken van 135 imkers. In dit onderzoeksverslag blijven de Vlaamse data, die in belangrijke mate overeenkomen met die uit Nederland, buiten beschouwing. Een enkele afdeling uit de grensstreek bleek leden in Vlaanderen te hebben. Deze imkers zijn meegerekend in het Nederlandse onderzoek. Aan imkers die aangaven daartoe bereid te zijn, worden in de loop van het jaar via e-mail nog vervolgvragen gesteld o.a. over varroabestrijding, eventuele problemen met moeren en bijensterfte tijdens het bijenseizoen.

Plaatselijke afdelingen die meegewerkt hebben aan het onderzoek voldeden in een beperkt aantal gevallen aan het verzoek alle leden te benaderen. In de meeste gevallen is echter gekozen voor het uitdelen van vragenlijsten tijdens afdelingsbijeenkomsten. Dit kan de resultaten vertekenen. Waar een afdeling de vraag om medewerking niet heeft opgepakt, hebben imkers niet de gelegenheid gehad een vragenlijst in te vullen. Omdat het aantal bijenvolken per imker onderling grote verschillen vertoont is bij de bewerking van de resultaten zoveel mogelijk gekozen voor een indeling van imkers op basis van het aantal gehouden volken.

Tegen de achtergrond van de grote deelname van imkers mag er van worden uitgegaan dat, onder voorbehoud van de beschreven steekproefproblematiek, de uitkomsten een goed beeld geven van de bijensterfte in Nederland.

Korte berichten

Darrenkogel: een 'wonderlijke waarneming'

Astrid Schoots

Op een warme dag in mei vloog er rond vier uur boven mijn tuin een echte darrenkogel rond. Ik kon het gelukkig snel herkennen, omdat ik dat verschijnsel al eens op films had gezien. Elke middag bij het uitvliegen van de darren ging dat met zo'n gegons gepaard dat ik dacht dat de bijen toch nog gingen zwermen. En met die enorme vrachten jonge oriënterende bijen erbij leek dat er vaak op. Gelukkig stelt het vliegpatroon me dan gerust; jonge bijen allemaal met de kop naar de kasten, en hoogvliegende bijen in duidelijke straten, elke straat met min of meer tweerichtingsverkeer.

Maar op die dag klonk het gebrom in golven, en vlogen er twee of drie groepjes darren op minder dan 10 meter hoog, die dan weer samenvlogen en soms opeens oplostten, en direct daarna weer een groter wolkje vormden. Het leek net een spreekwenzwerm of een school vissen, zo beweeglijk en snel. Uiteindelijk vormde de groeiende wolk steeds vaker een scherpe langgerekte en beweeglijke driehoek, die als een pijl omhoog vloog. Het gebeurde allemaal recht boven mijn hoofd, ik kon de bijen goed onderscheiden. Na een paar minuten wilde ik het fotograferen, maar tja... toen was het natuurlijk over. Maar het was indrukwekkend.

Op dit verhaaltje (dat ook in Imkerforum is verschenen op 18 mei 2007) kwamen enkele reacties; zo werd me onder andere aangeraden om met een omhoog gegooide tennisbal weer een cluster darren aan te trekken: een beproefde manier om darrenverzamelplaatsen te ontdekken. Dat is mij helaas niet gelukt. Er kwam ook een reactie van iemand die dit prachtige gezicht en vooral geluid meemaakte op zijn zeeasterstand aan de binnenkant van de zeedijk, waarbij een boer van meer dan 100 meter afstand op het geluid afkwam. Een aantal van zijn koninginnen worden voortaan daar bevrucht.

Dancing with Bees

Astrid Schoots

'Dancing with Bees' is een introductiefilmpje van bijna tien minuten. Het is in goed verstaanbaar Engels, met mooie opnamen en prettige achtergrondmuziek van Mozart.

In korte tijd komen veel onderwerpen voorbij. Na een inleiding over hommels, solitaire bijen en wespen komen aan bod: korf- en kasteelt, feromonen, hofstaat, antennecontact, wat winterbeelden, taken van huisbij en haalbij, bijendans, zwermen, slingeren, de angel... en bij de aftiteling zie je nog imkers aan het werk. Minpuntjes vind ik dat de imkers tot de tanden toe bewapend zijn en dat sommige zaken (facetoog, nectarverdamping, bruids'gevecht') niet helemaal correct worden voorgesteld. Ook worden de vele onderwerpen kort en dus oppervlakkig aangestipt. Toch vind ik het een mooi lichtvoetig introductiefilmpje, dat in grote lijn slechts bewondering voor de bijen oproept. Door de vaart, variatie en heldere beeld- en geluidsopnamen kan het zeker verdere interesse prikkelen.

Dancing with Bees, een breedbeeld DVD-filmpje door Gill Sentinella, ©2005 wannabee films. dancingwithbees@hotmail.co.uk

Interessant najaarscongres VCI

Harry Töben, voorzitter VCI

Zaterdag 13 oktober houdt de Vereniging van Carnica Imkers (VCI) haar najaarscongres, toegankelijk voor zowel leden als voor niet-leden. Het wordt gehouden in AC-Restaurant, Thoriumweg 1 te Utrecht. Het begint om 9.30 en duurt tot 15.30 uur.

De Vereniging van Carnica Imkers houdt in het voor- en najaar een congres. Het voorjaarscongres staat altijd in het teken van een Algemene Ledenvergadering. Voor het congres in het najaar wordt de tijd gegeven aan sprekers zodat deze bijeenkomsten van de VCI ook interessant zijn voor andere imkers dan carnica-imkers.

Deze zomer is er voor het eerst de landelijke overlarfdag van de VCI gehouden. Voordat de eerste spreker op het congres het woord krijgt zal met de aanwezige mentoren van de VCI deze overlarfdag worden besproken. Op zaterdag 28 juli heeft de VCI een excursie georganiseerd naar het carnica-bevruchtungsstation in Kreverhille. Van deze excursie zal ook een verslag worden gegeven.

De sprekers krijgen op het najaarscongres van de VCI veel tijd toegemeten. Na elke voordracht is er ruimte voor discussie.

De heer Tiesler zal ondermeer spreken over de bereikte resultaten van het imkeren met carnica's in Duitsland. Hij heeft in 1989 een boek geschreven met als titel 'Aufzucht, Paarung und Verwertung von Königinnen'. Hij bekleedt belangrijke functies bij Duitse bijenhoudersverenigingen. Een paar jaar geleden is hij benoemd tot voorzitter van een instelling in Duitsland die zich bezig houdt met het onderzoek naar de varroatolerantie bij carnica's. Voor dit belangrijk onderzoek zijn proefbijenstanden op meerdere plaatsen in Duitsland opgesteld. De heer Tiesler zal met de nieuwste gegevens komen over hoe carnica's zich verdedigen tegen de varroamijt.

I.v.m. de deadline voor dit maandblad kan nog niet worden gezegd welke belangrijke spreker nog meer zal optreden op het najaarscongres van de VCI, besprekingen zijn gaande. Voor meer bijzonderheden kijk op www.verenigingvancarnicaimkers.nl.

Imkerervaringen

Jaap Smit

Imkeren met meer plezier en minder werk

In ons land kan elke bijenhouder kiezen uit de 'Buckfastbij', de 'carnicabij' en de 'Nederlandse bij'. Imkers kiezen steeds vaker bewust voor een bepaalde bij.

De Buckfastbij

'Buckfast is geen ras, maar een systeem' is een uitspraak van de prominente Buckfastteler Gosse van der Velde. 'Het is een systeem waarbij gewenste eigenschappen uit verschillende bijenrassen en geografische typen worden ingekruist (aangepaard) die goed moeten vererven'. Beoordeling op hygiënisch gedrag en resistentie tegen ziekten en plagen krijgt extra aandacht. Zoals eerder genoemd heb ik positieve ervaringen met de Buckfastbij.

De Carnicabij

'Carnica is een ras'. De carnicabij van nu is meestal ook een bewust geteeld kruisingsproduct. Evenals bij de Buckfastbij zijn door menselijk ingrijpen goed verervende teeltlijnen ontwikkeld. Gewenste eigenschappen zijn gezocht binnen het carnicaras uit verschillende delen van Europa. Er zijn imkers die alleen daarom de voorkeur geven aan carnicabijen. Anderen kijken vooral naar de carnicaeigenschappen.

De Nederlandse bij

Het is een gebruiksnaam voor allerlei in ons land voorkomende honingbijen. Er is, voor zover ik weet, geen op onderzoek gebaseerde beschrijving van kenmerken van 'de' Nederlandse bij. Jammer, omdat er in de zestiger jaren nog enigszins geïsoleerde en min of meer vast verervende (kruisings)vormen voorkwamen met voortreffelijke eigenschappen. We noemden de zwarte bij een robuuste, zuinige bij die goed ingesteld was op de Nederlandse klimaatomstandigheden. Ik vond toen ook dat we de 'Nederlandse bij' in ere moesten houden. Het is niet duidelijk welke bij telers van de 'Nederlandse bij' willen terugfokken. Misschien kunnen betrokkenen dat eens verduidelijken. Daar kan nog een interessante discussie op volgen.

Meer plezier en minder werk in de praktijk

Daar kun je over praten, maar je moet het zien en ervaren. Wietse Faber was onder de indruk van het resultaat van Broeder Adam. Op Buckfast Abbey zag hij het gemak waarmee de grote volken in de 12-raams Dadantkasten zich ontwikkelden. Vooral wegens de zwermtraagheid schakelde hij radicaal over op de Buckfastbij en de grote Dadantkast. De Buckfastbij bewijst zich echt goed als hij voldoende ruimte heeft. Gewoonlijk heb je geen zwermproblemen als je de volken op tijd voldoende ruimte geeft. Eventueel voorkom je zwerm drift door een enkele verzamelflegger te maken. Oude moeren worden vervangen door jonge leggende. De grote volken zijn het gehele jaar in te zetten voor de dracht. Ze overwinteren op de grote broedkamer.

In het voorjaar krijgen de volken naar behoefte ruimte in de broedkamer en honingkamer (vergelijkbaar met 2 BK en 2 HK simplexmaat!). Het hele jaar blijft er

een leggende moer in de volken. Wietse teelt aan het eind van de voorjaarsdracht jonge moeren van 'raszuivere' eendaagse Buckfastlarfjes in moergoede volken. Dat kost weinig bijen.

Hij start met dopjes met heel jonge larfjes in een starter. Een starter is een honingkamer met aanwezige bijen op een gaasbodem, aangevuld met afgeslagen jonge bijen uit het broednest. De zich moerloos voelende bijen verzorgen snel de dopjes. De volgende dag gaat het raam met de aangebroede dopjes achter moerrooster in het broednest. De honingkamer komt weer op het volk. De aangenomen doppen worden verder verzorgd. Over de gesloten doppen plaatst Wietse kooitjes, zodat een vroeg uitgelopen moer haar zusters niet kan doodsteken.

Uitgelopen moeren of nog gesloten doppen komen in koninginnenteeltkasten met een of twee koffiebekertjes bijen. De volkjes blijven enkele dagen gesloten om een eenheid te vormen. Daarna worden ze geopend voor standbevruchting of gaan naar Ameland voor 'raszuivere' bevruchting.

De jonge moer wordt in het (dracht)-volk ingevoerd als ze een mooi gesloten broednestje heeft.

Met onze vervolgcursussen maken we kennis met deze praktijk. Voor mij is het steeds een leuke ervaring om te zien hoe cursisten zich hiervoor open stellen. Cursisten maken de koninginnenteelt mee en krijgen teeltmateriaal voor eigen gebruik.

Om over na te denken

Kijk eens kritisch naar jouw bijen en jouw werkwijze en bespreek met anderen hoe je misschien met minder werk en meer plezier kunt imkeren.

foto: Jaap Smit

Boerenwormkruid speciaal voor insecten met een korte tong

Pieter van Breugel

In de berm

Voor al in het oosten van ons land tref je in een zomerse berm niet zelden boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*) aan, dat met zijn vlakke gele bloemhoofdjes een uitnodigende landingsplaats biedt aan nectarliefhebbers. Speciaal voor insecten met een korte tong vormt de verzameling ondiepe buisbloempjes een feestbanket. Vliegen, kevers, wespen en bijen zoeken er met graagte hun kostje bij elkaar. Ook vlinders, vooral dikkopjes, zandoogjes en blauwtjes, zijn trouwe gasten. Vaak is het een komen en gaan van elkaar steeds weer opschrikkende eetlustigen. Tussen al die opportunisten is stevast een trouwe bezoeker te vinden, die voor haar nageslacht helemaal is aangewezen op de oogst aan nectar en stuifmeel van deze bloemhoofdjes. Geen wonder dat dit diertje de naam wormkruidbij (*Colletes daviesanus*) heeft gekregen. Het bijtje is duidelijk een slag kleiner dan een honingbij, die je niet vaak op boerenwormkruid aantreft. Bovendien heeft *Colletes daviesanus* lichte haarbandjes aan de uiteinden van de rugsegmenten en is verder ook op borststuk en kop wat dichter behaard dan honingbijen. Wormkruidbijen vervoeren het stuifmeel aan hun achterpoten tussen een groot aantal haren en niet als een aan elkaar gekit klompje stuifmeel in een korfje aan de achterpoten, zoals hommels en honingbijen het doen. Omdat het stuifmeel nogal losjes hangt, valt er steeds wel wat vanaf, waardoor er een effectieve bestuiving plaatsvindt. Boerenwormkruid is dus erg gebaat bij het bezoek van haar trouwste medewerkster.

Zijdebij

Wormkruidbijtjes horen tot een groep van bijen die de verzamelnaam zijdebijen heeft gekregen. Daarvan hebben we in ons land negen soorten, die op de grote zijdebij (*Colletes cunicularius*) na, die uitsluitend op wilgen vliegt, allemaal zomer- of nazomerbijen zijn. Naast de wormkruidbij zijn er nog andere specialisten

zoals de schorzijdebij (*Colletes halophilus*) die met name op zulte (zeeaster, *Aster tripolium*) belust is en dus alleen aan de kust, voornamelijk in Zeeland, voorkomt. Voor de heidezijdebij (*Colletes succinctus*) is struikhei (*Calluna vulgaris*) de enige waardplant en bij de klimopbij (*Colletes hederæ*) weerklinkt de specialisatie ook al in de naam door (klimop=*Hedera helix*). De aanwezigheid van de laatste soort is nog maar kort geleden in ons land vastgesteld, maar er zijn al populaties in Midden-Nederland aangetroffen.

Naast genoemde soorten komen er nog enkele voor die wat minder eenkenig zijn wat hun bloemkeuze betreft en die ook op boerenwormkruid aan te treffen zijn. Zo kan de duinzijdebij (*Colletes fodiens*) ook in het binnenland worden aangetroffen, zeker nu daar naast boerenwormkruid veel Jacobskruiskruid (*Senecio jacobaea*) te vinden is. In het zuidoosten komt de zuidelijke zijdebij (*Colletes similis*) voor, ook op boerenwormkruid, maar ook op andere buisbloemcomposieten. De ijszijdebij (*Colletes impunctatus*) is een zeldzaamheid en vrijwel beperkt tot de Waddeneilanden en vliegt daar op zandblauwtje en witte klaver. De donkere zijdebij (*Colletes marginatus*) beperkt zich voornamelijk tot de kuststreek en vliegt onder andere op witte klaver. De soorten zijn niet allemaal even eenvoudig van elkaar te onderscheiden.

Nestplaats

De vrouwtjes van zijdebijen maken meestal gangen in een vrij stevig substraat. Dat kan een kleihoudende bodem zijn, een steilwand van leem, tufsteen, mergel of kalkzandsteen. Als dat door veel bijtjes gebeurt, kunnen zelfs gebouwen worden aangetast, die uit dergelijk materiaal zijn opgetrokken. Ook in voegen van oude muren en boerderijen die met kalkspecie zijn gemetseld kunnen deze dieren hun nestgangen uitknagen. Ze maken gangen van een achttal centimeters diep en met zo'n diameter, dat ze er zich in kunnen omdraaien, maar dat kan al in een gang van 6 mm doorsnee, want ze kunnen zich heel goed

Wormkruidbijtjes paren op Boerenwormkruid

Nestplaats van wormkruidbijen

dubbelklappen. De dieren vegen het losgekomen materiaal achteruitlopend met hun poten de gang uit. Maar als er in de buurt al bestaande gangen zijn, dan blijken ze ook die graag aan te nemen. Dus het ophangen van nestblokken met gaatjes van ongeveer 6 mm is voor hen heel geschikt. Alleen vinden ze in die nestblokken dergelijke gangen vaak nauwelijks nog, omdat bijen die vroeger in het jaar leven die gangen dan al hebben gebruikt. Voor de wormkruidbijen is het daarom beter om nog nestgangen eind juni op te hangen. Ze nemen ook graag leemwandjes aan.

Nestgedrag

Zijdebijen kunnen een secreet uitscheiden dat een vliesje vormt. Het lijkt daarom alsof ze daarmee aan het lijmen zijn. Hun geslachtsnaam *Colletes* slaat op dit lijmgedrag. Met hun korte kwastvormige tong trekken ze eerst een wandje op in de nestgang en dan besmeren ze de zijkanten, zodat een kokertje van cellofaanachtig materiaal ontstaat. Vaak is dat aan de voorkant voorzien van een wat vernauwde hals. In de ontstane cel worden stuifmeel en nectar tot een homogene pap vermengd en tegen de achterwand gedrukt, zodat meestal binnen een dag werken de cel voorzien is van voldoende proviand. Dan gaat het bijtje op haar rug liggen in de hals van de cel en lijmt een eitje aan het plafond van de cel.

De naam zijdebij is gebaseerd op het materiaal waarvan het nestje is gemaakt en dat er onder de grond, als het vochtig is, wit en zijdeachtig uitziet.

Als de larven uitkomen kunnen die gemakkelijk bij het voedsel komen en al snel liggen ze op de bodem van de cel bijna begraven in het nogal papperige bijenbroodje. Ze overwinteren als larve en verpoppen pas vrij kort voordat de zomer ze oproept om uit te vliegen.

Moeder werkt de nestgangen af met een dikke wand van haar lijmstof, maar ze doet dat altijd 1 tot 2 cm van de ingang verwijderd. Op het eerste gezicht zijn die gangen dan leeg, maar bij nadere beschouwing laten ze een glinsterende wand zien.

Mannen

Zoals bij alle andere bijen zijn de mannen er uitsluitend om de vrouwtjes te voorzien van sperma, maar doen ze niet mee aan de broedzorg. Eerder vliegen ze, zeker in het begin, een rustig

leven van de vrouwtjes danig overhoop. Ze patrouilleren boven het wormkruid en storten zich met doodsverachting op de ijverige vrouwtjes. Zelden leidt dat tot een paring, maar de mannen blijven onverslagen hopen op de volgende keer. Ook vallen ze elkaar lastig als een man even wil drinken uit het gele tapijtje onder hem. Ze overnachten wel vaak in gangen op de nestplaatjes van de vrouwtjes.

Belagers

De wormkruidbijtjes kennen enkele lastige parasieten. Zo kan op boerenwormkruid naast het wormkruidbijtje de gewone viltbij (*Epeolus variegatus*) op haar gemak komen bijtanken. Deze koekoeksbij heeft niet veel om handen, want ze wacht op het werk van de wormkruidbij. Als ze haar tijd gekomen acht zoekt ze een nestgang van een wormkruidbij op en deponeert er haar ei, waaruit een larve komt die het wint van het nageslacht van de eigenlijke bewoonster. Toch is het parasitaire succes niet zo groot en blijft de gewone viltbij een niet-alledaagse verschijning.

Ook parasietvliegen kunnen eitjes in de nesten van het wormkruidbijtje smokkelen en verder krijgen de nestjes bezoek van de hongerwesp *Gasteruption jaculator*, die met haar lange legboor kans ziet haar snode plannen te volvoeren. Ook deze wespen komen wel eens snoepen van het boerenwormkruid.

Een plant om te koesteren

Boerenwormkruid is op veel plaatsen zo gewoon, dat vergeeten wordt hoe belangrijk zijn ecologische functie is voor veel lokaal aanwezige dieren en rondtrekkers. Soms wordt juist op het hoogtepunt van de bloei er de maaimachine overheen gehaald en dan is het feest voor zeer veel insecten voorbij. In een vroeg stadium gemaaid, lang voor de bloei, geeft hij nog wel een late bloeiperiode, maar vaak wat te laat voor de dieren die gespecialiseerd zijn op deze plant. Het zou zeer nadelig zijn als bermen beheerd gaan worden door eerder te maaien om Jacobskruiskruid (wat overigens ook een zeer goede bijenplant is) terug te dringen, want het zal funest zijn voor het boerenwormkruid, naast vele belangrijke andere bremplanten als knoopkruid (*Centaurea jacea*) en rolklaversoorten (*Lotus*). Laten we vooral genieten van de gele zomercomposieten die onze bermen omtoveren tot ware paradijsjes voor bijzondere insecten. Gaat dat zien!

Blootgevalen nestgang van wormkruidbij

Wormkruidbijtje

van imkertot imker

Ko Zoet

Door de bril van Vader Cats (1656)

“De bien hebben veel vyanden, als spinnen, muyzen, mieren, maden horzels, roof-bien, wespen, knoflook, ajuyn, rook, padden, vorschen, padden slangen, oyevaers, zwaluwen, bienwolf, merder, hegdisse en spechten. Daer zyn eenige bien van buyten onder, als bezig zyn in de lente met hunne jongen, deze arbeyden niet; maer de bien verdragen dit zoo lang tot dat er nog genoeg voor handen is: als den kouden winter voor den dag komt, krygen zy oorlog, want zy worden uyt de korven gejaegd, en moeten door de koude omkomen; dan stryken de bien alle gaetjens en de spleten toe, opdat er geene roofvogels door komen.”

Een andere kijk op de darren maar met hetzelfde resultaat.

Op het verkeerde been

Het Bie-Boek Van Jacob Cats begint met de tekst: *“Gemaekt volgens de wetten der natuer en natuerlyke zaken op het kasteel des schrijvers te Zorghvliet”*. Voor mij was het duidelijke taal. Zorghvliet was een dorpje met een kasteel waar het Bie-boek werd geschreven. Imkercollega Jan Vlaardingerbroek vertelt hoe het echt in elkaar steekt. Zijn verhaal: *“In 1643 kocht Jacob Cats in ‘s-Gravenhage een boerderij op het latere landgoed Sorghvliet. Daar kon hij “zijn zorgen ontvlieden.”* Op 74 jarige leeftijd liet hij als woning het Catshuis bouwen, doch woonde er slechts negen jaar tot zijn dood in 1668. Het staat niet vast dat Jacob Cats op park Sorghvliet een bijenstal heeft gehad. Maar wel dat hij veel verstand van bijen had. Van de volgende bewoners, de familie Bentinck, staat wel vast dat deze een bijenstal op Sorghvliet hadden. Deze familie heeft het landgoed ruim 150 jaar in bezit gehad. Samen met de parkbeheerder Erik Evers imker ik op dit landgoed en hebben wij vorig jaar een bijenstal gebouwd, die ongeveer op de oorspronkelijke plaats staat en daarom ook de naam Bentincks Bijenstal heeft gekregen. Deze stal staat hemelsbreed

een kleine 200 meter van de ambtswoning van de minister-president vandaan. Park Sorghvliet is nu eigendom van de Staat en in beheer bij de Dienst Domeinen. Via de plaatselijke VVV is een jaarkaart voor dit prachtige oude park verkrijgbaar.”

Onze manier

“Erik imkert in spaarkasten en ik in Segebergers. Samen hebben wij ook een korfvolk in gebruik en een boomstam staat klaar voor een zwerm. Mijn eerste Segebergerkast kocht ik 19 jaar geleden en deze is door Leo van Gelderen omgebouwd voor Nederlandse raampjes. Het volgende jaar heb ik deze weer aangepast en sindsdien imker ik met Duitse Hoffman-ramen in nu 14 Duitse kasten. Dit bevalt mij uitstekend en ook de eerste kast doet nog gewoon mee, ondanks al die jaren in de open lucht te hebben gefunctioneerd. Af en toe wat plamuur en een likje verf en ze zien er weer als nieuw uit.”

Najaarsinspectie

Het seizoen zit er weer bijna op, inspecteren van de volken doen we zo min en kort mogelijk en uiteraard in de avond. Elke uitgebreide inspectie nu doet de bijen meer kwaad dan goed. De dames laten wel merken hoe ze er over denken. Ze zijn in deze tijd nogal defensief ingesteld. Vandaar dat ik de heidehoning afneem als er nog dracht is. Het is dan echt een fluitje van een cent: bijen te druk met zichzelf en de imker voldaan over het resultaat. De enige die er onder te lijden heeft is de rug van de imker. Afnemen van volle honingkamers blijft zwaar werk. Vervolgens afvoeren en duimen dat alles goed gaat. Gelet op ervaringen van de laatste jaren zijn de maanden oktober en november tegenwoordig cruciaal. Het zijn de maanden dat de bijen verdwijnen. Bezoek regelmatig de volken en luister of er nog leven is. Kastten zonder bijen hermetisch sluiten.

Weer op verkeerde been

Honing was er ook eind april na de bloei van de kruipwilg. Ook hier werd ik op het verkeerde been gezet, nu door de bijen. Gelukkig hebben we maar twee benen anders was het end zoek. Ik was druk met andere zaken. Het betekende geruime tijd niet naar de bijen ondanks fraai weer en met de kruipwilg in volle bloei. Toen ik half april een kijkje nam zaten bij één volk veel bijen tegen de voorwand en een tweede volk had raat gebouwd in de voerbak. Conclusie: ruimtegebrek. Snel honingkamers bijgeplaatst. Het deed me denken aan de verhalen in het maandschrift voor bijenteelt uit de jaren dertig. Imkers ontdekten de Wieringermeer als drachtgebied met koolzaad, klaver en zeeaster. Een verslag: *“Fabelachtige oogsten tot wel 180 pond per volk. Één kast was met geen mogelijkheid open te krijgen. De breekpartij bracht aan het licht dat de bijen zich door het dekkleedje een weg naar boven hadden gebaand en de ruimte onder het deksel hadden volgebouwd en volgedragen met honing. Vette stukken raathoning waren het resultaat. Andere volken hadden de ruimte tussen binnen- en buitenbak volgebouwd. Verschillende volken hadden zelfs raat gebouwd onder de vliegplank. Wat een ruimtegebrek, wat een gemis aan honing”*.

Het weer in september

Voor de periode 1971-2000 geldt als landelijk gemiddelde N= 133 uren zonneschijn, N=75 millimeter neerslag en een maximumtemperatuur van N= 18,7°C.

Jaar	Zon (uren)	Neerslag (mm)	Max. temp °C
2002	++ (163)	— (40)	++ (19,9)
2003	++ (209)	— (52)	++ (20,6)
2004	++ (194)	N	++ (20,0)
2005	++ (195)	N	++ (20,9)
2006*	++ (180)	— (13)	++ (23,1)
*) record			

Geraadpleegd

Vlaardingerbroek, Jan, Jacob Cats en Sorghvliet
C.P. Vergouwen, Drie seizoenen imkeren in de
Wieringermeer, Maandschrift voor Bijenteelt
38(11): 255 (1935) en 39(2): 26 (1936)

Berthus Padberg vertelt (3)

Toen imkeren nog heel gewoon was

Reizen met bijen bij nacht en ontij

In Hoogeveen werd in de eerste helft van de vorige eeuw tweemaal per jaar met de bijen gereisd. De eerste keer eind april naar het koolzaad in Groningen met name naar Baflo. Een vrachtrijder uit Baflo kwam 's avonds de korven ophalen, zo vertelt Ab Duinkerken. Er gingen drie man mee, onder wie hijzelf. De weg naar Groningen was een klinkerweg vol gaten. Daarop moet je vooral met bijenkorven kalmpjes rijden: door het stoten kunnen de raten losraken. Bovendien liet de vering van het vehikel veel te wensen over. De reis nam op deze wijze heel de nacht in beslag. Wat ook flink wat tijd nam was het gaande houden van de autoverlichting. Zo nu en dan moest er nieuwe carbid met water in de koplampen. Van de gelegenheid maakten we dan gebruik om in een sloot enkele doeken nat te maken om daarmee de chauffeur wat op te frissen. Door al dat gehobbel wilde hij nog wel eens in slaap vallen. Vroeg in de morgen kwamen we aan. De boer van het koolzaad zorgde voor een "warme maaltijd": midden op tafel stond een pan met aardappelen en een pan met vet; je prikte een aardappel aan je vork en dipte die in het vet en dat was dat.

Een maand later haalden we de bijen weer op. Om de honing te oogsten moet er geklopt worden. De korf met bijen werd op zijn kop gezet. Met krammen werd er een lege korf opgezet. Dan begon je – met je benen er om heen – zacht en met tussenposen op de onderste korf te kloppen. Net zolang tot die bijenvrij was. Dan sneed je de raten met honing eruit en deed de bijen er weer in. Afjagen heet dat. Het nam een kwartier per korf.

Naar de hei

Zo tegen zwermtijd plachten heide-imkers de zwermmarkten af te lopen om zich van bijen te verzekeren voor de heidedracht. De baas van Ab Duinkerken, de zemerijhouder Tieme Ogterop kocht soms meer dan 300 volken. Al in juni zetten wij die voor een deel op de dophei, vertelt Ab. Ook daar was honing te winnen. Later hadden we er veel staan in de Dalerpeel en langs het Zwinderens kanaal. Het ver-

voer van de bijen daar naartoe ging over het water. De bijen werden 's avonds vanuit de stal op een burry en met een kruiwagen naar de boot gebracht. We deden dat met ons tweeën. Dan ging de reis beginnen. De een liep in het zeel langs de vaart en trok de bok (boot); de ander duwde hem met de vaarboom van de wal. Je liep de hele nacht doorgaans door hoog en nat gras en het sopte in je klompen. Niet best. Op de hei was de standplaats al wel voorbereid – de kasten kwamen op zand te staan en ook de heideplaggen om op de korven te leggen tegen zon en regen lagen al klaar, maar het was een heel gesjouw met die burry door de hoge hei voor alles op zijn plaats stond. Dan voeren we de bok wat verderop, want wat waren ze – de bijen – niet te harden als ze loskwamen. Woest waren ze, kregen van wijven die je een heel eind richting boot wegbrachten. We liepen bij gebrek aan laarzen met twee paar sokken in de klompen en nog wisten ze je te vinden. Ze waren kennelijk gek op onze zweetpoten.

Wat de kwaliteit van de heide betreft mochten de bijen eigenlijk niet boos op ons zijn. Waar wij ze hadden neergezet was sprake van 'natte hei'. Heide houdt van natte voeten en deze heidevelden

Berthus Padberg vertelt over zijn ervaringen als imker gedurende 40 jaar in Hoogeveen en ommelanden. Zo nu en dan geeft hij aan ons door wat hem over nóg vroeger ter ore kwam.

hadden altijd natte voeten: de nog niet ontgonnen twee tot drie meter dikke veenlaag hield het water nl. vast als een spons. Onze huidige heidevelden kennen dat privilege niet meer. Ze bestaan nog bij de gratie van het van huis uit ontbreken van het onderliggende veen. Zij zijn afhankelijk van het water van boven.

Om de heidehoning te kunnen winnen, moesten na half september de volken worden afgezwaveld. Je maakte een kuiltje in de grond, daarin stak je een stokje met een zwavellapje eraan. Het lapje werd aangestoken en de gesloten korf op het gat gezet. Je wachtte een poosje en begon dan voorzichtig de dode bijen uit de raten te kloppen. De raten zelf moesten in tact blijven. Je nam de korf weg en maakte het gat met dode bijen dicht. En dat was dat.

Foto's Marga Canthers

In gesprek met Han en Gerrit de Jong

De verwondering is altijd gebleven

Ton Thissen

Journalisten worden wel eens persmusketen genoemd. Die negatieve benaming hebben ze waarschijnlijk gekregen van mensen die in onze samenleving verantwoordelijke functies bekleden, waarop ze voortdurend door de media worden afge-rekend. Zo gaat het binnen de gelederen van de NBV niet. Op zoek naar 'slachtoffers' voel ik mij over het algemeen eerder een speurbij die op zoek is naar min of meer buitengewone imkers. In dit geval hebben we te maken met Han de Jong (1933) uit Elst, een imker zonder kapsones maar met toch wat 'dingen' die haar van andere imkers onderscheiden.

Om te beginnen heeft deze imker een man: Gerrit (1930). Het is op zich niet zo verbazingwekkend dat een vrouw een man heeft, maar meestal is binnen de NBV de man de imker en bemoeit de vrouw zich nergens mee of hooguit met de honing. In het geval van Han en Gerrit is het andersom: Gerrit bemoeit zich niet met de bijen maar wel met zo ongeveer alles wat daaraan vasthangt.

Is de vrouwelijke imker vandaag de dag geen uitzondering meer, dat was ze wel in de eind jaren '50, begin jaren '60.

Han de Jong-Selten woonde in die dagen met haar man en vier jonge kinderen in Lent. Van bijen was toen nog geen sprake. Wel had ze het er met Gerrit wel eens over. Over haar jeugdijaren op het gemengde boerenbedrijf van haar ouders in Reek. Over de knecht die op hun boerderij bijen hield. Han: "Ik mocht niet te dichtbij komen maar ook vanaf een afstand vond ik dat bijengedoe meteen prachtig. En dat is eigenlijk nooit meer overgegaan".

In Lent woonden ze in een huis met een flinke tuin. Daarin zou een kastje bijen niet misstaan. Han: "In die tijd deed ik aan kantklossen. Nu trouwens nog maar toen werd ik gevraagd voor een braderie in Grave. Daar kwam ik naast een korfvlechter uit Schaijk te zitten, een oude bekende trouwens nog uit Reek. Mijn man Gerrit liep ergens op de braderie rond. Ik zeg tegen die korfvlechter: Jan, heb je niet toevallig een bijenvolkje te koop? – Toevallig wel, zei Jan, ik heb thuis nog een 7-ramer staan – Wat moet dat kosten, Jan? – Honderd gulden, zei Jan – Ik reken met een met je af en dan kom ik het volkje morgen bij je ophalen.

De andere dag zeg ik tegen Gerrit: we moeten even naar Schaijk. Dat kwam vaker voor: we hadden daar allebei familie. Daar aangekomen zeg ik dat we in de Meester Schoutenstraat moeten zijn. Hij kijkt me aan en zegt: Je hebt toch niet... Ik zeg: ja, ik heb bijen gekocht en die gaan wij nu ophalen. Het liep allemaal goed af".

Vrouwen en bijen

Omdat hij tenslotte 96 jaar oud werd ging Han best wel lang te rade bij een volleeerde imker in de buurt. Als die langs kwam om Han d'r zaakjes te controleren, kon hij het niet nalaten om over de combinatie bijen en vrouwen zo zijn twijfels uit te spreken. De kinderen van Han hingen dan aan zijn lippen. Maar het duurde niet lang of de oude meester moest toegeven dat er met moeders volken niets mis was.

Ook in verenigingsverband bestond er aanvankelijk sterke

twijfel aan de vaardigheden van een vrouwelijke imker. Han werd als enige imkerende vrouw in de afdeling Nijmegen van de VBBN niet serieus genomen. "Ik voelde me soms behandeld als iemand die een besmettelijke ziekte bij zich droeg: de combinatie vrouw en bijen kon toen eenvoudigweg niet. Lang heeft dat overigens niet geduurd. Ik wist me al snel als bijenhouder te bewijzen. Vandaag de dag is dat wel anders: het komt nog al eens voor dat ik – ook door mannen – gebeld wordt om advies en dat geef ik hun graag".

Toen haar vier kinderen naar school gingen, kreeg ze meer tijd om zich aan de bijen te wijden. Thuis stonden gaandeweg zo'n 25 kasten (overdekt) en zo'n 20 kasten onoverdekt in een boomgaard aan de Bemmelse Dijk. En die Simplexkasten waren allemaal onder Gerrits handen vandaan gekomen.

Zo'n zes jaar geleden verhuisden ze naar Elst. In haar tuintje kan Han nu geen bijen meer houden. Haar elf volken staan bij een boer in de buurt. "Ik had me voorgenomen er niet meer dan tien volken op na te houden. Ik moet dus het volgende jaar nog wat inkrimpen. Je bent met 73 jaar ook niet meer zoveel mans als 30 jaar geleden".

Stekerigheid, Varroa en Aalstermethode

Han heeft altijd met de Hollandse bij geïmkerd of met wat daar nu nog van over is. "Ik meen" zegt ze, "dat de bijen van tegenwoordig stekriger zijn dan vroeger. Ook andere imkers hebben het erover. En dan gaat ook wel het verhaal dat de bijen plotseling agressiever worden als een imker in de omgeving is overgegaan op carnica- of Buckfastbijen. Je moet er natuurlijk voor oppassen alleen daaraan die stekerigheid toe te schrijven, want de varroabestrijding kan daar net zo goed mee te maken hebben. We hebben allerhande chemische middelen gebruikt en dat heeft het leven van de bijen er niet vrolijker op gemaakt".

Ze gebruikt na perizine en apistan nu mierenzuur (85%),

omdat het zuur helemaal verdampt, zodat er geen residuen achterblijven in de was. In het voorjaar snijdt ze geforceerd darrenraat weg. Tot nu toe is ze voor wintersterfte gespaard gebleven.

Haar zwermverhinderer begint met een geknipte koningin. Zodra er doppen zijn haalt ze die – de koningin – weg en wacht vervolgens gewapend met een stethoscoop op de tuter. Is die er dan haalt ze alle doppen weg. Ze heeft al jarenlang geen zwermen gehad. Als ik haar vraag of ze dat met bijv. 46 volken geen tijdrovende zaak vindt, zegt ze: "Bijenhouden is geen werk maar hobby".

Op de vraag waarom ze de Aalster methode niet toepast antwoordt ze: "Dat is geen natuurlijke methode. Ik maak onderscheid tussen zwermcellen en redcellen. De koninginnen uit zwermcellen zijn beter, in ieder geval forser". Misschien is dat de reden waarom ze altijd de koningin kan vinden, want aan merken doet ze niet. Maar misschien ligt het ook wel aan haar geduld, of liever aan het ontbreken van haast. Want haast en bijen gaan volgens haar niet samen.

Praten over bijen

Ze heeft in haar lange imkerleven heel wat afgepraat over bijen. Tegen haar man, kinderen en kleinkinderen, tegen groepen schoolkinderen en vooral tegen collega's toen ze nog een depot had van het Bijenhuis. Tot van over de Duitse grens kwamen ze. Nu is het veel stiller geworden. Han: "Ik heb er geen moeite mee. Erger zou het zijn als ik geen bijen meer zou kunnen houden. Want die beestjes boeien mij nog steeds in hoge mate".

We eindigen in het schuurtje waar Gerrit zijn door hem in elkaar gestoken waswafelmaker demonstreert: een wonderdje van vernuft. Op schappen liggen o.a. dekplanken en roosters die moeten worden schoongemaakt. Dat gaat de komende tijd gebeuren. Het voorjaar moet piekfijn begonnen worden.

advertentie

Bijenkalender 2008

Super A3-formaat, Duitstalige bijenkalender 2008 met foto's in kleur. Per pagina staat op de bovenste helft een foto en daaronder schrijfruimte, waar u bijv. uw handelingen in het bijenvolk kunt noteren.

Te bestellen vóór 1 november 2007 bij Het Bijenhuis te Wageningen voor slechts €5,- excl. portokosten
t 0317-422 733,
f 0317-42 41 80,
e bijenhuis@bijenhuis.nl

Uit de imkergemeenschap

Foto A. Hollander

Praktijklessen voor aanstaande imkers

NBV afdeling Elspeet 'De Blieë Bie'

Maartje Korbee-van Doeland, NBV-afd. Elspeet

De afdeling Elspeet van de NBV is 87 jaar en bruist van de activiteiten. Bewijs: elk jaar melden zich 5 à 6 jongeren om imker te worden. Hoe kom je zo oud zo jong?

Uit de notulen van weleer blijkt dat beginnerscursussen werden gegeven (in de Oude School). De mondelinge examens werden afgenomen in aanwezigheid van het bestuur en de leden van de afdeling. Er werd gereisd naar De Betuwe met 75 tot 100 volken. Tegen vergoeding weliswaar. Die viel weg toen de Flevopolder in zicht kwam met de moerasandijvie en later het koolzaad. Maar daar stonden verbluffende honingooigsten tegenover.

Ook werden ooit veertig amberkoninkinnen aangeschaft. Wat daarvan de bedoeling was, is uit de notulen niet op te maken. Over de resultaten is ook niets bekend. Wellicht weet een lezer hier raad mee.

Op het gebied van drachtplanten was er contact met de gemeente over o.a. het planten van krokussen bij openbare gebouwen. Aan drachtplanten werd toentertijd overigens veel aandacht besteed.

In de jaren zeventig liep het aantal leden terug. In die dagen bleek ook de overheid niet meer bereid tot faciliteiten en subsidies. Op haar dieptepunt telde de vereniging elf leden.

De "Blieë Bie" anno 2007

De groei van het aantal jeugdleden is vandaag de dag ongetwijfeld te danken aan het initiatief van Wouter van

Bronswijk en aan Dies van Duinen, ons oudste lid. Ervaren imkers bezochten de hoogste klassen van drie basisscholen. Daar werd het vuur ontstoken, kwamen

de verhalen los: hun opa's hielden ook bijen. In de wintermaanden gaf Wouter les in zijn bijenschuur. Wekelijks.

In de zomer krijgen de aankomende imkers praktijklessen tot ze zover zijn dat ze een bijenvolk mee naar huis kunnen nemen. Andere leden van de vereniging begeleiden hen. We zijn nu zover dat een aantal leden is toegetreten tot het bestuur. Er is dus sprake van continuïteit.

Acties en saamhorigheid

Voor de aanschaf van nieuwe volken voor jonge imkers, van een wassmelter of een ratenpers wordt actie gevoerd: rookworsten verkopen in de winter, kraamwerk doen in de zomer op de markten in Elspeet. Dit alles leidt tot een grote mate van saamhorigheid wat jaarlijks uitmondt in een feestavond met alles erop en eraan. Het is niet voor niks dat onze vereniging "De Blieë Bie" wordt genoemd.

Zie ook de agenda in dit blad: 29 september Elspeet.

Nosema ceranae ook in Nederlandse bijen!

Romée van der Zee

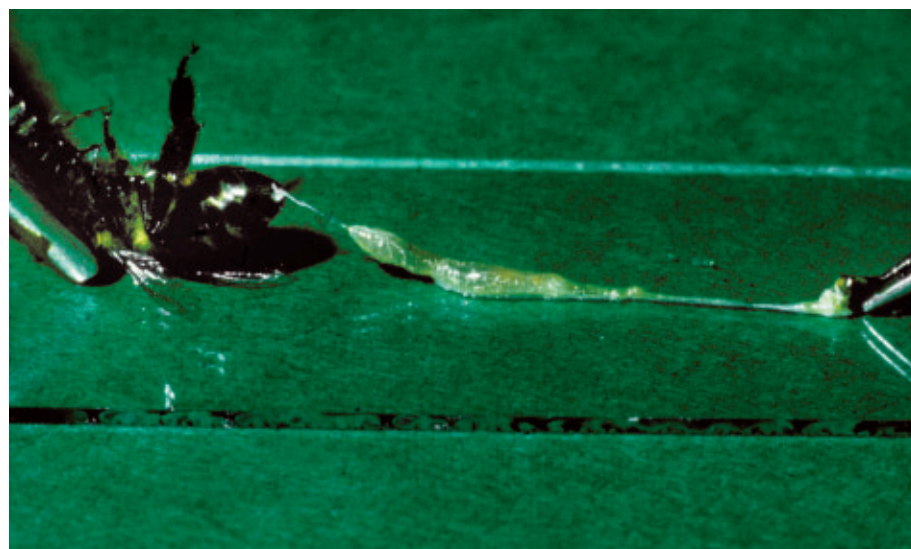
Nosema ceranae wordt in toenemende mate aangetroffen in bijenvolken uit verschillende Europese landen. Deze eencellige parasiet wordt in verband gebracht met de bijensterfte die zich ook in Nederland sinds enige jaren voordoet.

In het kader van het monitoringsonderzoek (zie pagina 3) heb ik in augustus een 31 bijenvolken op de waddeneilanden Texel en Terschelling bemonsterd. De monsters met vliegbijen zijn onderzocht in het lab van Dr Mariano Higes van het

Centro Apicola de Marchamalo.

Nosema ceranae is microscopisch aangetoond in de monsters genomen van bijenvolken op Terschelling. In de Texelse bijenmonsters is geen *Nosema ceranae* aangetroffen. Op dit moment onderzoek ik of er ook een relatie is met de bijensterfte op Terschelling.

Een uitvoerig verslag komt in een van de komende nummers van 'Bijenhouden'. Bij deze hartelijk dank aan Jaap Jager en Harm van de Ende die behulpzaam waren bij de bemonstering.

Een schone bijendarm, vrij van *Nosema*-sporen. Darmonderzoek vormt, naast moderne PCR-technieken, nog steeds de basis van het *Nosema*-onderzoek

Honing is 'slow food'

Eerste Nederlandse Terra Madre

Marleen Boerjan

"Slow Food Nederland organiseert op zondag 14 oktober aanstaande de Eerste Nederlandse Terra Madre. Is dat een activiteit die wellicht interessant is voor de Nederlandse imker?"

Een vraag die Janneke van der Heijden, lid van de Slow Food Convivium de Perelaar Den Haag, mij voorlegde. Een vraag echter die ik niet zo maar kan beantwoorden. Want wat is een 'Terra Madre' en waar staat Slow Food Nederland voor? Inmiddels ben ik wijzer geworden en weet ik dat de Slow-Foodbeweging in de tachtiger jaren is opgericht door de Italiaan Carlo Petrini. Anno 2007 heeft Slow Food wereldwijd 80.000 leden in tientallen landen. Belangrijke bases van Slow Food zijn Italië, de Verenigde Staten van Amerika en Duitsland. De Slow-Foodbeweging is ook in opkomst in ontwikkelingslanden.

Aanvankelijk werd de naam Slow Food gekozen omdat de organisatie een tegenhanger was van *fast food*. De organisatie maakt zich echter drukker om het behoud van streekproducten en kwalitatief goed voedsel dan dat zij een bestrijder van de snelle hap is. Traditionele voedselproducten en bereidingswijzen dreigen te verdwijnen als gevolg van de groot-schalige industriële voedselproductie met als gevolg vervlakking van de smaak en geur van ons dagelijks voedsel. De in Slow Food actieve organisatie Terra Madre (Moeder Aarde) trekt zich het lot aan van de producenten van authentiek voedsel in zowel de ontwikkelde als ontwikkelingslanden.

Slow Food en honing

Wie zal ontkennen dat de Nederlandse honing een streekgebonden product is dat gewonnen wordt door imkers die verstand van bijenhouden hebben? Niemand toch? Tot diezelfde conclusie zijn de Italiaanse imkers ook gekomen en in 2006 is er onder auspiciën van de 'Unione Nazionale Associazioni Apicoltori Italiani (UNAAPI)', zeg maar de Italiaanse NBV, een bijeenkomst in Turijn georganiseerd waar de president van Slow Food Carlo

Petrini het belang van een hoogwaardige honingproductie schetste. Naar aanleiding hiervan heeft de UNAAPI een manifest (La Carta di Terra Madre – Terra dei Mieli) voor het behoud van

de honingkwaliteit opgesteld. In dit manifest worden afspraken gemaakt over de wijze van produceren en behandelen van de honing. Belangrijk bijvoorbeeld is dat de honing niet met suiker is verontreinigd en niet is verhit. Uiteraard is de informatie op het honingetiket correct en volledig, vooral met betrekking tot de botanische samenstelling. In het manifest worden geen beperkingen gesteld aan het bijenras waarmee geïmkerd wordt, maar de voorkeur gaat uit naar bijenrassen die resistent zijn voor ziekten. Antibiotica voor de behandeling van Amerikaans vuilbroed mogen niet worden toegepast. In 2006 werd de eerste Terra Madre conferentie door bijenhouders bijgewoond en ingevuld.

Slow Food Nederland en imkers

Slow Food Nederland groeit snel, binnen enkele jaren is een organisatie van 1.400 leden gevormd. De leden zijn actief in diverse regionaal georganiseerde convivia. Deze regionale convivia vormen de kracht van Slow Food. Producenten en consumenten ontmoeten elkaar tijdens de regionale bijeenkomsten: een voorwaarde voor het voortbestaan van streekproducten. Slow Food Nederland wil graag de Nederlandse imkers bij haar organisatie betrekken en de bijeenkomst op 14 oktober aanstaande is hiertoe een eerste aanzet. Deze

eerste bijeenkomst is een wederzijdse kennismaking tussen de leden van Slow Food en imkers.

Datum: zondag 14 oktober 2007

De locatie: het Bezoekerscentrum van de Westlandse Druif, Vlotlaan te Monster.

Meer informatie is te vinden op www.slowfood.nl.

Zwermen scheppen

Mari van Iersel

Voorzorgsmaatregelen

Bij het scheppen van zwermen moet de imker met allerlei omstandigheden rekening houden. De zwerm kan zowel vriendelijk als agressief zijn. Dat merk je pas als je ermee bezig bent. Goede bijendichte kleding is van belang, want niets is zo slecht voor het imago van de imkerij als een imker die op de vlucht gaat. Boze bijen maken dan ook geen onderscheid tussen imker en publiek. Doordat de imker rustig de bijen benadert, denkt men dat het met het gevaar wel mee zal vallen. Het publiek heeft geen idee hoe snel een agressief volk zijn slachtoffers weet te vinden.

Schepkorf

Traditioneel gebruikt men voor het scheppen een schepkorf of kieps, maar zwermen scheppen kan in alles wat bijendicht afgesloten kan worden. Een grote plastic emmer is heel geschikt: hij weegt weinig, is bijendicht afsluitbaar met een doek en eenvoudig hanteerbaar. De ervaring leert dat als men de korf inwrijft met een pluk vers gras de bijen gemakkelijker in de korf blijven.

Een zwerm scheppen

Een bijenvolk zonder raat zal een tros vormen met de koningin in het centrum. Op die eigenschap is het scheppen gebaseerd. We proberen de koningin met zoveel mogelijk bijen in de schepkorf te krijgen. Het eenvoudigst is een zwerm te scheppen die aan het eind van een tak hangt. Men houdt de korf onder de zwermtros, schudt een keer flink aan de tak en de bijen vallen in de korf. De imker zet de korf met de open kant naar beneden op de grond, legt er iets onder zodat er een opening is voor de bijen en wacht rustig af.

Als de koningin bij het scheppen in de schepkorf terechtgekomen is, ziet hij al na enkele minuten dat er bij de opening bijen gaan stertselen. De niet geschepte bijen zullen dan de korf binnengaan. Het kan soms uren duren voor de laatste bij binnen is. De aantrekkingskracht van de zwerm met de koningin is zo groot, dat een tiental meters tussen de plaats van de zwerm en de schepkorf overbrugd kan worden.

Zit de moeder in de korf dan gaan de bijen in het achterblijvende restje van de zwerm vrijwel meteen moederloos gedrag vertonen: onrust. Zit de koningin niet in de korf dan vliegt alles na enkele minuten terug naar de plaats waar de zwerm hing.

De imker laat de schepkorf op de plaats staan waar hij de zwerm geschept heeft om alle bijen in de korf te verzamelen. Komt de korf daarbij in de volle zon te staan, dan trekken de bijen er vrijwel zeker weer uit. Weg zwerm. Probeer daarom voor schaduw te zorgen. Denk er daarbij om dat de zon zich verplaatst.

Moeilijk te scheppen zwermen

Wanneer een zwerm op een plaats hangt, waar de imker niet eenvoudig een schepkorf onder de tros kan houden, moet hij creatief improviseren. Enkele tips daarvoor:

- Als een zwerm moeilijk te scheppen is, kan dat wel eens een aardige circusvoorstelling opleveren, zeker met publiek erbij. Neem de nodige maatregelen: publiek op afstand, bijendichte

kleding, weet wat je gaat doen.

- Observeer de plaats waar de zwerm hangt goed. Zijn er uitsteeksels waardoor de zwerm niet gemakkelijk in de schepkorf zal vallen?
- Is er een overmaat aan takken, knip er dan met een snoeischaar zoveel mogelijk weg.
- Soms is het handig de zwermtros te verplaatsen door voorzichtig rook langs één kant van de tros te blazen. De tros zal dan langzaam opschuiven.
- Om opvliegen te voorkomen tijdens het scheppen, kan men de zwerm met een plantenspuit nat spuiten. Dat geeft minder opvliegen bij het scheppen.
- Als een zwerm om een paal heen hangt, kan men een stuk karton onder de zwerm schuiven. De bijen glijden dan in de schepkorf als ze van de paal worden geveegd.
- Soms is een rechte bijenkast gemakkelijker om een zwerm in af te vegen dan een ronde korf, bijvoorbeeld als een zwerm tegen een muur hangt.
- Een voorzwerm heeft altijd één koningin, een nazwerm kan meerdere koninginnen hebben. Dat verklaart waarom een gedeelte van de zwerm in de schepkorf zit en het andere gedeelte rustig aan de tak blijft hangen. Het scheppen zal dan herhaald moeten worden.

foto Hans Dijkstra bvBeeld

Fred Robbers, bestuurslid van NBV Wageningen schept een zwerm in de tuin van het 'Schip van Blaauw', het gebouw van Grafisch Atelier Wageningen, waar maandelijks 'Bijenhouden' wordt vormgegeven.

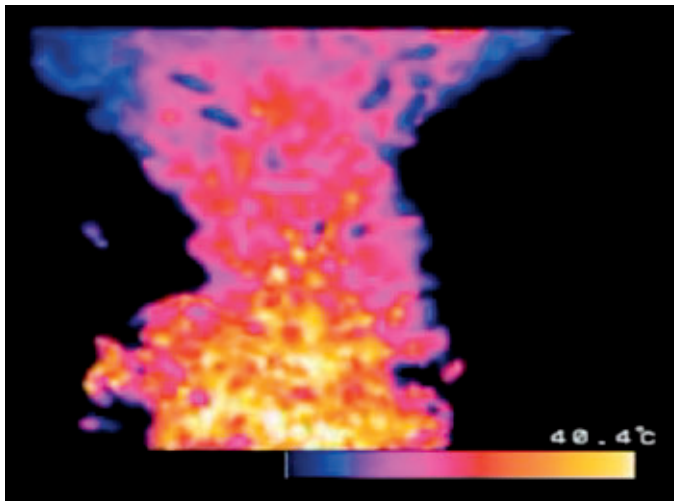
Buitensnippers

Warmte als verdediging

Dat bijen meesters in temperatuurbeheersing zijn, is hier al vaker beschreven. Honingbijen wekken actief warmte op door hun vliegspieren te laten trillen; zij kunnen dan hun borsttemperatuur 10°C tot 15°C boven de omgevingstemperatuur opvoeren. Hiermee overleeft de tros koude winters, en kan overal in de kast de gewenste temperatuur op peil gehouden worden, in combinatie met afkoeling door ventilatie en verdamping. Ook kunnen de bijen hierdoor bij betrekkelijk koud weer toch nog kleine verzamelvluchten maken.

Maar dit vermogen wordt ook ingezet om een soort kunstmatige koorts op te wekken bij ziekteverwekkers zoals bijvoorbeeld de schimmel *Ascosphaera apis*, die kalkbroed veroorzaakt. Wanneer de bijen deze schimmel op tijd ontdekken voeren ze de warmte op om deze hittegevoelige schimmel te doden. Dit proces is volstrekt vergelijkbaar met koorts bij mensen of dieren.

Iets dergelijks, maar dan in het groot, gebeurt ook bij een ras van de Aziatische honingbij (*Apis cerana japonica*) om de reuzenhoornaar (*Vespa mandarina japonica*) af te weren. Eén zo'n hoornaar kan binnen een minuut 40 bijen doden: een serieuze vijand dus (in tegenstelling tot onze hoornaar). Als een reuzenhoornaar het bijennest binnendringt storten honingbijen zich op de indringer om gezamenlijk de temperatuur te verhogen. In de kern van deze bijenbal loopt de temperatuur op tot ruim 47°C! Dit is dodelijk voor de hoornaar maar nog net niet voor de bijen. Uit warmtegevoelige opnamen blijkt dat ook de carnica bij tot deze thermische agressie in staat is, en gebruikt wordt tegen binnendringende wespen en volksvreemde bijen. Ook produceren de thuiskomende haalbijen soms een kleiner hitte-opstootje tot 40°C, om hiermee vermoedelijk hun chemische signaal als volksgenoot sneller kenbaar te maken aan de vlieggatbewakers. *Maandblad van de Vlaamse Imkersbond, maart 2007.*

Van de redactie

In het artikel wordt de hoornaar een horzel genoemd. In een filmpje op YouTube is met thermische opnamen te zien hoe een Japanse reuzenhoornaar door de bijen ingebald en 'geroosterd' wordt. De hoornaar sterft bij 47,2°C terwijl de bijen 47,8°C kunnen verdragen. Zoek naar: 'Hornet cooked by bees' of ga naar : <http://www.youtube.com/watch?v=K6m4oW1soWc>

Astrid Schoots

Houdbaarheid van honing

Honing is lang houdbaar: de honing die duizenden jaren geleden aan de Egyptische farao's als grafgeschenk is meegegeven, blijkt ook nu nog genietbaar te zijn. Desondanks is het toch wettelijk verplicht om een uiterste houdbaarheidsdatum op het etiket te vermelden. De wet kent twee data: *te gebruiken tot...* (TGT) bij bederfelijke waar zoals vlees: na deze datum is het voedsel niet meer betrouwbaar. Bij langer houdbare voeding zoals koekjes of conserven staat *ten minste houdbaar tot...* (THT): tot die datum is goede kwaliteit gegarandeerd, mits bewaard volgens de voorschriften.

Bij honing gebruiken we *ten minste houdbaar tot...* al is daarvoor geen wettelijke termijn afgesproken. De producent of verkoper bepaalt zelf hoe lang de honing nog goed smaakt, omdat hier de gezondheid niet in die mate in het geding is zoals bij bijvoorbeeld vleeswaren het geval is. In het algemeen houdt men twee jaar na het afvullen aan.

Voor de houdbaarheid zijn drie eigenschappen van belang: de enzymactiviteit van honing (invertase), het HMF-gehalte (hydroxymethylfurfural) en het uiteenvallen in vaste en vloeibare delen of fasen. HMF is een afbraakproduct van suiker. Toename hiervan gaat gelijk op met afname van enzymactiviteit, dus men concentreert zich vooral op het HMF-gehalte.

Vers geslingerde goede honing heeft slechts sporen HMF, zo'n 3 mg/kg. Tijdens opslag, zeker bij hogere temperaturen boven 15 à 20 graden, kan dit per jaar met wel 5 tot 10 mg/kg toenemen. In Nederland geldt de kritische bovengrens van 20 mg HMF per kilo, in Duitsland is dat 40 mg. Dit betekent dat twee jaar houdbaarheid meestal een redelijk maximum is.

Tot zover de Schweizerische Bienenzeitung. De imkers die ik ken houden vaak een houdbaarheidsdatum aan van één tot anderhalf jaar. Verder is een laag vochtgehalte (bij niet-heidehoning ver onder 20%) een belangrijke kwaliteits- en houdbaarheidsvoorwaarde; daarover wordt in dit artikel niet gesproken. *Schweizerische Bienenzeitung, maart 2007.*

Grootschalige manukahoning-import in Groot-Brittannië

Sinds eeuwen wordt honing toegepast als wondontsmetting, vanwege de antibacteriële werking waarbij een glucose-enzym waterstofperoxide aanmaakt. Ook is bekend dat hierin manukahoning de kroon spant als meest 'actieve' honing, vanwege ook nog andere bio-actieve stoffen die werkzaam zijn bij o.a. salmonella, E.coli en de ziekenhuisbacterie MRSA die resistent is tegen antibiotica. Bovendien wordt bij manukahoning, die alleen in Australië en Nieuw-Zeeland te vinden is, de antibacteriële werking niet tenietgedaan door invloeden van andere enzymen en van licht, lucht en warmte. Dit is bij andere honingsorten wel het geval.

In het 'Christie Hospital' in Manchester is een studie gaande, waarbij zestig mensen na hun operatie aan mond- of halskanker behandeld worden met manukaverbanden. Hierbij wil men onderzoeken hoe, en in welke mate, manukahoning infecties kan verhinderen die terug te voeren zijn op antibioticaresistentie. *Bienenaktuell, februari 2007.*

*bijs*chrift

Communicatie tussen bij en NBV

Ik ga bijna met vakantie, als ik deze column schrijf. Ik mag ook van mijn bijen op vakantie. Alle jonge koninginnen zijn aan de leg, ik heb de vegers verenigd. De tweede keer honingslingeren stel ik toch maar uit tot na mijn vakantie, zoals altijd. Je weet nooit of het slechte weer in Nederland aanhoudt. En dan weet ik in elk geval zeker, dat mijn bijen geen armoe lijden. Ik houd nu zo'n vijftientig jaar bijen. Maar geen jaar is helemaal hetzelfde geweest. Dit keer waren al jonge koninginnen na vier weken allemaal volop aan de leg. Dat gebeurt lang niet elk jaar. En de honingopbrengst is tot dusver ook groter dan ooit. Nog nooit heeft het Bijenhuis zo'n omzet gedraaid als dit jaar. Het is een gekkenhuis, roept directeur Roel ten Klei bij elk bezoek. Voorraden verdwijnen als sneeuw voor de zon. Onze timmerlieden maken overuren om het materiaal voor de bouw van nieuwe bijenkasten op peil te houden. Zo goed het de bijen en het Bijenhuis gaat, zo goed gaat

het onze Vereniging ook. Voor het eerst in jaren steeg het ledental even. Natuurlijk hopen we die trend vast te houden, al zal dat niet gemakkelijk zijn. Met de leden van de Commissie Communicatie van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging, waaraan ik als hoofdbestuurslid leiding mag geven, doen wij al lange tijd ons stinkende best om alle communicatiemiddelen aan te passen aan de nieuwe organisatie. Dat begon met ons blad *Bijenhouden*. Dat moest een professionele, moderne uitstraling krijgen, dat zowel beginnende en professionele imkers moet interesseren, maar ook nieuwe imkers en andere belangstellenden moet kunnen boeien. De website voor onze vereniging en de winkel moest op de helling. Folders, films en andere voorlichtingsmateriaal worden geactualiseerd. Er zijn al bergen werk verzet door leden van de commissie, allemaal belangeloos. De resultaten mogen er zijn. Maar we zijn er nog niet. De NBV mag van geluk spre-

ken in de leden van de Commissie Communicatie een stel enthousiaste mensen te hebben, die stuk voor stuk hart voor de bijen en de vereniging hebben. Mensen, die midden in onze organisatie staan en weten hoeveel vernieuwende kracht er onder onze leden zit. De commissie zal vernieuwende initiatieven onder onze leden blijven opsporen, bijvoorbeeld op het terrein van ledenwerving en het interesseren van jongeren en ouderen voor de imkerij. Zo is de commissie ook bezig een voorlichtingspakket samen te stellen, waarmee beginnende imkers kunnen worden gebonden aan onze vereniging, haar groepen en afdelingen. De commissie wil de leden digitaal helpen bij het maken van honingstickers en folders. Onze leden zijn de beste propagandisten van de imkerij. Als je mensen over je hobby vertelt raken mensen al snel gefascineerd over de orde, die heerst

in een bijenvolk en over de prestaties van haar bewoners. Het kost vaak geen moeite om media te interesseren erover te schrijven of er radio of televisie van te maken. Veranderingen in het klimaat, veranderen het gedrag van onze gevleugelde vrienden. Maar ook het belang van de honingbij in onze ecosystemen kan niet genoeg worden benadrukt. De honing-

bij is misschien wel het meest intelligente insect. Zij is ons grote voorbeeld bij de communicatie. Wanneer we dit meer voor het voetlicht weten te brengen moet ons ledental toch kunnen blijven stijgen.

*Henk Zomerdijk
lid van het Hoofdbestuur van de
NBV en voorzitter van de
Commissie Communicatie.*

Extra ALV NBV 27 oktober 2007

Rob Nijman, bestuurssecretaris NBV

Hierbij nodig ik u uit voor de extra Algemene Ledenvergadering van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging (NBV). Deze vergadering wordt gehouden omdat de financiële jaarstukken voor de ALV van 28 april 2007 niet op tijd gereed konden zijn.

De uitgestelde ALV wordt gehouden op zaterdag 27 oktober 2007 in het Congresgebouw van het Wageningen Internationaal Congres Centrum (WICC), Lawickse Allee 11 te Wageningen, aanvang 11.00 uur, einde 12.30 uur.

Vanaf 10.30 uur ontvangst met koffie.

Agenda

Opening door de voorzitter, dhr. Jos Plaizier

Notulen van de ALV 28 april 2007*

Mededelingen en ingekomen stukken

Financiële jaarstukken 2006*

(Vragen over de financiële jaarstukken dienen uiterlijk 14 dagen voor de vergadering schriftelijk te worden ingediend bij het secretariaat.)

Kascommissie (Verslag van de commissie,* (her)benoeming leden van de commissie)

Begroting 2008 en meerjarenraming NBV*

Rondvraag

Sluiting

Aansluitend zal de vergadering Groepen/ Hoofdbestuur gehouden worden, in het Bijenhuis te Wageningen.

* stukken zijn in te zien bij de secretaris van uw afdeling en te downloaden van de site www.bijenhouders.nl

Hoe u het WICC kunt bereiken kunt u nalezen in *Bijenhouden* uitgave april 2007, pag. 21.

Van het WICC-gebouw naar het Bijenhuis: U verlaat het WICC-terrein, rijdt de ventweg af en gaat bij de eerste verkeerslichten rechtdoor. Bij de derde kruising met verkeerslichten (u ziet aan de overkant rechts een grote Peugeotdealer) gaat u linksaf richting Bennekom. U rijdt rechtdoor (passeert twee rotondes) en op de kruising met verkeerslichten (aan de overkant rechts ziet u Rest. 't Gesprek) gaat u rechtsaf. Na ± 500 m ziet u aan de linkerkant Het Bijenhuis.

Dick Vunderinkfonds

Stimuleren promotie bijenhouderij

Op de Algemene Ledenvergadering van de VBBN, maart 2003, is besloten tot het oprichten van een 'Dick Vunderinkfonds'. Het nettoresultaat van de Floriade 2002 is toen in het Fonds gestort en het Fonds zal worden beheerd door een fondsbestuur, bestaande uit een vertegenwoordiger van het Floriadecomite en twee Hoofdbestuursleden van de toenmalige VBBN. De doelstelling van het Fonds is gelden te reserveren voor een garantiekapitaal voor een volgende Floriade (2012). De jaarlijkse opbrengsten van deze gelden zullen worden aangewend om een stimuleringssubsidie te verstrekken aan een imker of groep imkers die een plan voor promotie van de bijenhouderij hebben ontwikkeld en dit plan willen uitvoeren. Elk jaar wordt oproep in Bijenhouden geplaatst om zulke 'plannen' in te zenden. De plannen worden beoordeeld en afhankelijk van de uitslag van deze beoordeling zal een stimuleringssubsidie worden toegezegd. De Commissie Communicatie van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging (NBV) vervult bij de beoordeling een adviserende rol. Tijdens de Algemene Ledenvergadering van de NBV van 5 april 2008 wordt de uitslag bekend gemaakt.

De Floriade 2002 is een succes geworden, mede doordat een grote groep vrijwilligers, afkomstig uit alle bijenhoudersorganisaties, een enthousiaste bijdrage hebben geleverd. Daarom is voor imkers of groepen imkers, georganiseerd in een van de bijenhoudersorganisaties, deelname open gesteld.

Oproep

Aan imkers wordt gevraagd plannen of voorstellen in te dienen die bij de uitvoering daarvan bijdragen of gaan bijdragen aan het promoten van de bijenhouderij. Bij promoten van de bijenhouderij wordt gedacht aan activiteiten, gericht op een bredere doelgroep dan alleen imkers. De activiteit dient projectmatig te worden opgezet, dat wil zeggen dat de activiteit eindig is. De plannen dienen vóór 1

NBV

NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang: 1

.....september.....
.....2007.....

januari 2008 te worden ingeleverd bij het bestuurssecretariaat van de NBV.

Het Fondsbestuur zal voor een beoordeling en selectie van de plannen zorg dragen en al dan niet een geldbedrag toekennen voor het uitvoeren van het plan. Indieners van plannen die niet voor subsidie in aanmerking komen, zullen een beargumenteerde afwijzing krijgen.

Per jaar is er totaal € 1.000,- beschikbaar en het Fondsbestuur wil per plan maximaal € 500,- toekennen, zodat subsidies voor meerdere plannen mogelijk zijn.

Daarbij geldt dat voor de financiering van elk plan tenminste een gelijk bedrag als de aangevraagde subsidie moet worden gefinancierd uit andere bronnen.

De subsidie wordt toegekend bij de daadwerkelijke uitvoering van het plan. Deze uitvoering dient in 2008 plaats te vinden. De oproep is gericht aan imkers of groepen imkers. Besturen van plaatselijke afdelingen of van landelijke bijenhoudersorganisaties zijn van deelname uitgesloten. Tijdens de Algemene Ledenvergadering van de NBV, 5 april 2008, zal de uitslag bekend worden gemaakt.

Aanvraagformulieren zijn verkrijgbaar bij de NBV, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, 0317422422, secretariaat@bijenhouders.nl. Het bestuur van het Dick Vunderinkfonds: Jos Plaizier, voorzitter; Henk Zomerdijk, lid en Huib Koel, lid.

Hoogste onderscheiding van de NBV voor Johan Calis

Op maandag 21 maart heeft Johan Calis uit handen van de voorzitter van de Nederlandse Bijenhouders Vereniging, dhr. Jos Plaizier, het zilveren erekorfje ontvangen. Deze onderscheiding wordt eenmaal per jaar, tijdens de Algemene Ledenvergadering van de NBV, uitgereikt aan leden van de NBV die zich buitengewoon verdienstelijk hebben gemaakt voor de bijenhouderij.

Johan is in de ruim 30 jaar dat hij lid is van de bijenvereniging bijna 25 jaar bestuurslid geweest van de plaatselijke afdeling. Aanvankelijk vele jaren als secretaris maar de laatste tien jaar als voorzitter. In die hoedanigheid heeft hij er mede voor gezorgd dat de Larense club tegen de trend in een groeiende en actieve club is. In de afgelopen jaren is het imkerbestand in Nederland hard achteruit gegaan, van een ruime 10.000 actieve imkers tien jaar geleden tot een bescheiden 6.500 in 2007. Bovendien is de gemiddelde leeftijd, zoals we weten, zorgwekkend hoog. Zo niet de plaatselijke club die door de jaren heen stabiel blijft en rond de 25 leden blijft schommelen en nog steeds jongere imkers aan zich weet te binden. Dit niet in de minste plaats door de cursusactiviteiten onder leiding van Johan. Al jaren is de maandagavond gereserveerd voor de studiebijeenkomsten voor ervaren maar ook en vooral beginnende imkers. De beroepsimker Calis weet als geen ander anderen enthousiast te krijgen voor de bijen. Zelf heeft hij dagelijks met zijn enkele honderden volken te maken en weet die ruime ervaring en kennis prima te benutten. De uitreiking van het korfje vond dan ook plaats te midden van de bijen op de plaatselijke bijenschans in Laren. De schans 'Het Paviljoen' (aan de Paviljoensweg in Laren) is mede onder Johans inspirerende leiding gebouwd.

Verslag van de Algemene Ledenver

Gerda Bogaards

In de eerste regulier Algemene Ledenvergadering van de NBV worden de notulen van de vergaderingen van 1 april 2006 van de VBBN, BvB ZLTO en LLTB en de notulen van de bijzondere ALV van 23 september 2006 vastgesteld.

- Mari van Iersel presenteert namens het HB de procedure voor het uitreiken van onderscheidingen. Het initiatief hiervoor dient van de plaatselijke afdeling uit te gaan. Er zijn onderscheidingen voor 25, 40 en 50 jaar lidmaatschap en het erekorfje voor bovenregionale verdiensten. Verder kennen we nog de ereleden voor uitzonderlijke verdiensten. Leden die zich plaatselijk voor de bijenhouderij hebben ingezet kunnen door de afdeling zelf in het zonnetje worden gezet.

- Aat Rietveld deelt mee dat met betrekking tot het faillissement van de honingzemerij Honeypack, waarin ZLTO, LLTB en ABTB aandelen hadden, uitdeling heeft plaatsgevonden. De NBV kan de afrekening verwachten. Aat dankt Jan Beekman voor zijn inzet. Hij heeft hierin veel tijd gestoken en heeft o.a. hieraan zijn erelidmaatschap verdiend.

- De financiële jaarstukken 2006 en de begroting waren niet op tijd klaar. Er wordt besloten deze te presenteren in een extra ALV gepland op 27 oktober 2007.

- Het Meerjaren beleidsplan 2006 – 2011 is in de bijzondere ALV van 2006 geaccepteerd. Ieder jaar zal ernaar worden gekeken of het plan nog up-to-date is. Fundamentele wijzigingen en inhoudelijke opmerkingen worden in het activiteitenplan, dat voortkomt uit het beleidsplan, opgenomen. Dit is zo besproken in het overleg HB-Groepen van 14 april 2007. Dit punt zal voortaan jaarlijks bij de groepsbesturen aan de orde worden gesteld.

- Els Voorbij, afdeling Eck en Wiel en lid van de commissie Bijenproducten, meldt dat er wel een commissie Bijenproducten is, maar dat zij geen stuk voor het Activiteitenplan hebben ingeleverd. De commissie valt onder de Bedrijfsraad, maar staat open voor samenwerking met de NBV.

- Gerrit Freije, afdeling Zuidlaren, vraagt of er een budget kan komen voor PR en ledenwerving. Het HB belooft hierop terug te komen.

- Henk van der Scheer: De bijdrage per imker voor het onderzoeksfonds zal € 4,54 per jaar blijven. Het onderzoek verschuift zich van varroa naar wintersterfte en PPO-Bijen zal hieraan aandacht besteden. Ook ANI en ABTB werken hieraan mee. Ook de Stichting De Duurzame Bij wordt ondersteund. Er is een toezegging van vijf jaar gedaan. Ook het onderzoek via Romée van der Zee wordt voor drie jaar gehonoreerd. De ALV gaat akkoord met het onderzoeksbeleid.

Tijdens de fusieonderhandelingen is de kwetsbaarheid van de afdeling Handel naar voren gekomen. Er is een onderzoek gestart, maar de materie is ingewikkeld en complex. Het HB wil tot verantwoorde besluitvorming komen. Uit de analyse zijn drie velden naar voren gekomen:

- Het *functioneren* van de afdeling Handel.

Jack van der Dussen heeft onderzoek naar het functioneren van de afdeling Handel verricht en heeft een aantal verbeterpunten voorgesteld.

- De *toekomst* van de afdeling Handel.

Roel ten Klei, de bedrijfsleider, gaat over twee jaar met pensioen. Het HB gaat zich voorbereiden op een profiel voor zijn opvolging en een bedrijfsplan voor de nieuwe situatie.

- *Verzelfstandiging* van de afdeling Handel.

Er zijn veel adviezen en mogelijkheden besproken. Deze worden op een rijtje gezet. Het HB hoopt hierop terug te kunnen komen in de extra najaars-ALV. Bert Willigenburg, voorzitter groep Drenthe, pleit voor afschaffing van het woord verzelfstandiging in dezen. Dit onderzoek is een heldere, administratieve activiteit.

Henk van der Scheer en Mari van Iersel treden af als HB-lid en zijn niet herkiesbaar. Penningmeester, Werner Vorstman, treedt af omdat hij het werk niet meer in zijn nieuwe werkkring kan inpassen. Hij

vergadering van 28 april 2007 (WICC Wageningen)

krijgt een tegoedbon voor het Plantenvademecum van Arie Koster, dat binnenkort uitkomt. Bij acclamatie wordt de aanstelling van Nico Rovers tot interim penningmeester bevestigd. Rob Nijman is sinds 2002 bestuurssecretaris. De leden stemmen per acclamatie voor verlenging van zijn ambtsperiode met drie jaar.

Het idee van Dick Vunderink om een nieuwe voorzitter een jaar in het bestuur mee te laten lopen is Jos Plaizier goed bevallen. Jos heeft in 2008 zijn ambtsperiode erop zitten. Jan Dommerholt is

bereid de voorzitterstaken over te nemen en zich dit jaar daarop te oriënteren. De leden gaan per acclamatie akkoord met de benoeming van Jan Dommerholt tot aankomend voorzitter van de NBV.

Erekorfjes worden uitgereikt aan de leden die zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt:

- Els Verschoor, die zitting heeft in het bestuur van de Studiekring Bijenteelt Utrecht, het Gooi en Flevoland. In dit bestuur is zij sinds de oprichting in 1992 penningmeester.
- Johan Calis heeft zich vanaf 1993 verdienstelijk op grond van zijn functie van onderzoeker bijenziekten bij de vakgroep Entomologie van de LUW gemaakt in de werkgroep AVB, waarvan Dick Vunderink voorzitter was. Na zijn promotie en vertrek van de LUW om een eigen bestuivingsbedrijf te beginnen bleef

Johan adviseur. Na 2001 werd door de overheid de verantwoording voor dierziekten bij de sectoren gelegd en stierf de adviesgroep AVB een stille dood. Johan heeft zijn bijdrage geleverd aan het overleg met Natuurmonumenten over het plaatsen van honingbijen in natuurgebieden. Zijn onderzoek naar de voortplanting van varroa is van groot belang voor de bijenhouderij. Het leidde o.a. tot de ontwikkeling van de darrenraatmethode.

- Mari van Iersel is al heel lang bestuurslid, eerst in de BvB ZLTO, nu in de NBV. Tot zijn verdiensten hoort ook de toetreding tot de commissie Onderwijs en de redactie van het maandblad. Ook in de plaatselijke afdeling is Mari actief. Mari is een accuraat man. Hij kan niet tegen oneerlijkheid en vindt dat we respectvol met elkaar om moeten gaan. Lees zijn artikelen; hij heeft een bepaalde stijl. Als onderwijzer heeft hij leren te vertellen.

- Henk van der Scheer is 9 jaar HB-lid geweest. Henk heeft veel inhoudelijke kennis, o.a. van scheikunde, van belang bij bestrijdings- en geneesmiddelen voor bijen. Hij ging al snel een gesprekspositie in bij het overleg met LNV. Hij profileerde zich vaak met naar zijn idee correct taalgebruik, mede hierbij gesteund door zijn vrouw Marian. Ook zij wordt bedankt voor haar steun en zij krijgt bloemen.

Dick Vunderinkfonds

Jaarlijks worden er van de renteopbrengst van het Dick Vunderinkfonds, ca €1000,-, stimuleringsubsidies uitgereikt. Het saldo in het fonds is bestemd voor de volgende Floriade in 2012 in Venlo. De groep Limburg onderzoekt nu de mogelijkheden om als NBV weer hieraan deel te nemen. De commissie Communicatie heeft aan het bestuur van het Dick Vunderinkfonds, bestaande uit Huib Koel, Henk Zomerdijk en Jos Plaizier, een advies uitgebracht. Er zijn vijf aanvragen binnengekomen, die allen worden gehonoreerd:

Kees Anema, Assen, voor 3 weerbestendige borden bij de ingang van de plaatselijke bijenstallen. Er wordt wel verwacht dat op de nieuwe borden het logo van de NBV zal worden aangebracht.

Klaas Sluiman, Zuidlare, namens het Bijkersgilde, dat jaarlijks een openbare honingkeuring organiseert. De subsidie is bedoeld voor het ontwikkelen van een bewijs van kwaliteit in de vorm van een muurschildje.

Rienk van der Ley, Beetsterzwaag, voor een verplaatsbare afrastering van horren-gaas en de aanschaf van bijenkappen voor de veiligheid van bezoekers van de stal.

Bert van Eekelen, Enschede, voor aanschaf van het werkboek *De Bij en Wij* t.b.v. van lessen in de verenigingsbijenstal.

Geheel links: Aat Rietveld (links) dankt Mari van Iersel; linksboven Jos Plaizier (rechts) overhandigt Henk van der Scheer het erekorfje; links midden Jan Dommerholt, aspirant algemeen voorzitter, stelt zichzelf voor. Boven: Jos Plaizier overhandigt de Dick Vunderink certificaten aan v.l.n.r. de heren Anema, van der Ley, van Eekelen en Slot. (Foto's M. Boerjan)

Douwe Slot, Nijverdal, voor het aanschaffen van een daglichtpaneel voor stroomvoorziening van een tv t.b.v. informatie en educatie via beelden voor de nieuw te bouwen bijenstal.

Maandblad Bijenhouden

Trots toont de hoofdredacteur van het maandblad Bijenhouden, Marleen Boerjan, de eerste vier uitgekomen nummers van dit jaar. De reacties hierop zijn positief. Het is een goede stap geweest van de NBV om met een eigen blad te komen. De redactie is nu onderdeel van de commissie Communicatie. Complimenten aan het HB voor de rubriek 'Bijnschrift', een column van de HB-leden per toerbeurt.

Website

Frank Moens, afdelingssecretaris Baarn en lid commissie Communicatie, is webredacteur van de site www.bijenhouders.nl. Frank prijst VBAT voor het mooie ontwerp. De site is nu drie maanden in de lucht. Er zijn meer dan 100 bezoekers per dag. Het is de bedoeling dat binnenkort de bibliotheek van het Bijenhuis erop komt. De afdelingssecretariaten is gevraagd hun eigen site in te richten. De redactie zoekt nog leden. Frank roept de aanwezigen de lezing in het middagedeelte over de presentatie en bewaking van onze huisstijl bij te wonen.

De hoofdredacteur van de website www.bijenhouden.nl, Henk Kok, bericht met name over het Imkerforum, waarop ca 200 actieve schrijvers zich profileren. Hans van der Post is de webmaster. Er is een relatie met bijenhouders.nl, maar bijenhouden.nl wil onafhankelijk zijn. Het forum moet voor iedere bijenhouder toegankelijk zijn: lid of geen lid van de NBV. Het "Groentjes"-archief groeit. Veel vrijwilligers zetten zich hiervoor in. Zelfs de universiteit Wageningen heeft hiervoor hulp aangeboden. Henk doet een oproep aan vrijwilligers die buitenlandse artikelen willen vertalen en op de site willen zetten.

Familiebericht

In memoriam Jan Heessen

Op 12 maart 2007 overleed ons erelid **Jan Heessen**. Jan is meer dan 50 jaren voorzitter geweest van St. Ambrosius Uden. Hij werd 96 jaar.

In 1999 kreeg hij ter gelegenheid van zijn 50-jarige jubileum als voorzitter een koninklijke onderscheiding opgespeld. Het feit dat hij meerdere bestuursfuncties bekleedde heeft er ongetwijfeld mede toe bijgedragen dat hij werd benoemd tot ridder in de orde van Oranje Nassau. Nauwgezetheit en kwaliteit waren zijn deviezen. Kwaliteit van de imkers door begeleiding, cursussen en competitie (bedrijfswedstrijden). Kwaliteit van de bijen door vakmanschap, selectie en goede verzorging.

Kwaliteit van de dracht door verbetering van de dracht in de omgeving. (In de gemeente Uden staan meer dan 2.000 lindebomen).

Jan heeft een lang en rijk leven gehad en veel betekend voor de bijenhouderij in Uden en omgeving en ook daarbuiten. Jan bedankt!

Vrienden van St. Ambrosius, Uden.

Vraag & aanbod

Te koop: 4 Buckfastvolken met of zonder kast. Tevens een aantal binnenbakken voor Simplexkast en koninginnenroosters. F. Fink, t 0524 51 51 50 (Coevorden).

Te koop: bijenvolken, zowel compleet als op raam. Ook verkopen wij alle imkermaterialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen of kijk op: www.dewerkbij.nl of e info@dewerkbij.nl. Imkerbedrijf De Werkbij, Rhenen, t 0317 61 29 42, f 0317 61 41 91, m 06 54 73 29 62.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat, alle imkermaterialen, ook honingverkoop. Openingstijden: wo., vr. en zat. of na telefonische afspraak t 0485 45 42 76. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St. Hubert. Elke eerste zondag van de maand staat van 09.00-11.00 uur de koffie klaar.

Foto van de maand

Bij thuiskomst van vakantie werd deze volledig geruïneerde korf aangetroffen. Deze 25 kg zware korf werd goed ingewinterd. Zijn klopvogels als Spechten of Vlaamse gaaien de boosdoeners? Foto: Frits van Hintum, imker NBV subvereniging Bommelerwaard.

Te koop vanaf eind mei: jonge Buckfast-koninginnen, deze zijn ook leverbaar op 3 of 6 ramen, levering in volgorde van binnenkomst. Even BIJpraten? Kom dan op zaterdag naar de winkel, de koffie staat klaar. Imkerbedrijf DEVO, Prof.Lorentzstraat 28a, Tilburg, **t** 013 54 20 278, **m** 06 22 24 47 13, **e** info@zoemexpress.nl, **i** www.zoemexpress.nl.

Bloemen- en lindehoning, zeer goede kwaliteit en voldoende voorraad. Imkerij Het Korfje, **t** 0529 48 35 85 (Nieuwleusen).

Te koop: Nederlandse raat-, heide- en lindehoning, vloeibare honing van voorjaar: acacia-, linde-, vossebes- en heidehoning. **t** 0547 27 34 77 (Goor).

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Ook zijn wij dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen of kijk op www.dewerkbij.nl of **e** info@dewerkbij.nl. Imkerbedrijf De Werkbij, Rhenen, **t** 0317 61 29 42, **f** 0317 61 41 91, **m** 06 54 73 29 62.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6-, of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, **t** 0342 47 28 37, **m** 06 53 18 20 06.

Te koop: nieuwe Spaarkasten, Simplex-kasten, raampjes à €0,50. Zowel in vuren als ook in Red Cedar, tegen zeer aantrekkelijke prijzen. Luijmes, Terborgseweg 33a, Dinxperlo, **t** 0315 65 16 64.

Vof het Ielgat. Voor imkermaterialen en bijenproducten. Geopend tijdens het bijenseizoen van di. t/m vr.: 10.00-17.00 uur. Zaterdag gesloten. In het winterseizoen: wo. van 13.00-17.00 uur. Voor actuele info: **i** www.ielgat.nl, **t** 0592 38 93 49.

Het adres in Limburg voor al uw imker-materiaal. Cosmetics, gelee royale, propolis, pollen, bijenwaskaarsen, honingkoek enz. Altijd scherpe aanbiedingen. Open: do. en vr.: 10.00-17.00 uur, za. 10.00-15.00 uur of na tel. afspraak. AN,NE, was- en natuurproducten, Oude Blaarstraat 130b, B-3700 Tongeren (15 min. van Maastricht). **t** 0032 12 74 79 94, www.an-ne.com.

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info zie **i** www.imkerij-immenhof.nl of **t** 024 35 84 543. Gonnien en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Bijenteeltmuseum SEC De Bankörf. Inkoop van oude imkermaterialen en bijenboeken. Boeken in onze bijenbibliotheek gratis ter inzage, catalogus aanwezig. **t** 0592 38 93 49, **i** www.ielgat.nl.

Agenda

t/m 16 september Schoorl

Bijtentoonstelling in het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer 'Het Zandspoor', Oorsprongweg 1 (net buiten het centrum). Met o.a. een observatiekast, bijenkorf met spiegel, regelmatig demonstratie honing slingeren. Voor kinderen o.a. kaars maken (€1,-), prijsvraag, in de tuin het bijenpad. Groepen op afspraak. Open: di. t/m zo. 10.00-17.00 uur. **t** 072 50 93 352.

Elke eerste zondag van de maand

Open huis bij de Verenigde Deurnese Imkers (NBV afd. Deurne) op het terrein van het NMEC 'De Ossenbeemd', Haageind 31 13.00 uur-16.00 uur. Activiteiten afhankelijk van de maand (koninginnen merken, voorjaarsinspectie, honing slingeren e.d.). Koffie/ thee/frisdrank is verkrijgbaar. J. Berkers, **t** 0493-31 77 28, **e** j.berkers16@chello.nl

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum 'De IJzeren Man', Geurtsvenweg 4, is het hele jaar open. Meer informatie en openingstijden zie **i** www.nmcweert.nl. **t** 0495-52 48 93, **e** info@nmcweert.nl.

t/m december 2007 Boskoop

Tentoonstelling 'Bomen over bijen' in het Boomkwekerijmuseum, Reijerskoop 54. Geschikt voor alle doelgroepen en in het bijzonder voor jongeren. Open: di.t/m vr.: 13.30-16.30 uur, za.: 12.00-16.00 uur, zon- en feestdagen gesloten. Entree ± €3,- p.p. Het museum over de geschiedenis van de boomkwekerij, tevens kwekerij met oude rassen. **i** www.boomkwekerijmuseum.nl.

15 september Wageningen gaat niet door!

De vergadering NBV groepen en Hoofdbestuur is verplaatst naar zaterdag 27 oktober 2007, aanvang ±13.00 uur in het Bijenhuis. **t** 0317 422 422, **e** secretariaat@bijenhouders.nl.

15 september Ugchelen

Honing-, bijen-, milieu- en hobbymarkt van 10.00-16.00 uur in en rond het Dorpshuis 'Ugchelen Belang', Bogaardslaan 81. Tevens verkoop van imkermaterialen. Foto-impressie en diashow op: **i** www.ugchelen.org/bijenhoningmarkt/ **i** www.ugchelenfoto.nl/bijenenhoningmarkt2006/. Opgave/kraamverhuur: Lammert van Beek, **t** 033 28 64 856, **e** lammertvanbeek@wanadoo.nl of Wim Steenbergen, **t** 055 53 36 605.

17 september Haarlem

Contactavond NBV afdeling Haarlem met als thema: 'De invloed van de huidige klimaatverandering op het gedrag van (honing)bijen... en het gedrag van de imker'. Mw. Marie José Duchateau van de Rijksuniversiteit Utrecht Vakgroep Bijenteeltonderzoek komt een inleiding houden en meediscussiëren. Aanvang 19.30 uur in Huis ter Kleef, in de kantine van het NME, Kleverlaan 9. Tineke de Reus, **t** 023 53 62 781, **e** tinekedereus@chello.nl of Pieter Dhont, **t** 023 52 42 599, **e** p.w.dhont@hetnet.nl.

22 september Eerbeek

Bijenmarkt van 10.00-15.00 uur in en bij Café 'De Korenmolen', Kanaalweg 3. Naast de traditionele (binnenlandse) honing worden ook biologisch dynamische producten verkocht. Tevens een keur aan imkermaterialen. Jan van Putten **t** 055 5051438, **e** janvanputten@planet.nl of A. Fleur, **t** 0313 65 32 08, **e** a.fleur@hccnet.nl.

29 september Zutphen

Honing- en milieumarkt van 09.00-16.00 uur op de Houtmarkt. Inl.: Willem Velberg, **t** 0575 51 56 46, b.g.g. **m** 06 13 64 91 10.

29 september Elspeet

Regionale honingkeuring bij NBV afdeling 'Blieë Bie' te Elspeet. Iedereen kan aan deze keuring meedoen. Inleveren producten tussen 10.00-11.00 uur, prijsuitreiking 14.15 uur. Verder o.a. lezingen, demonstratie honingslengeren, kunstraat maken,

Vraag & aanbod

Schriftelijke opgave van advertenties bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, e redactie@bijenhouders.nl.

U krijgt voor de kosten een factuur toegestuurd, vermeldt daarom uw adresgegevens in uw opgave. Geen geld overmaken of overschrijvingsformulieren opsturen!

Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is € 10,- voor de eerste twintig woorden, ieder woord meer € 0,25.

NEDERLANDSE

BIJENHOUDERSVERENIGING

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317-42 24 22 f 0317-42 41 80

e secretariaat@bijenhouders.nl

i www.bijenhouders.nl

bank 53.90.42.897, postbank 84.68.01.

Voor betalingen vanuit het buitenland:

IBAN: NL62ABNA0539042897

BIC: ABNANL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 uur

HET BIJENHUIS (WINKEL)

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422 733, f 0317-42 41 80

e bijenhuis@bijenhuis.nl

i www.bijenhuis.nl

bank 53.90.42.900, postbank 823276

open 1 apr t/m 30 sep: di t/m vr 8.30-17.30 uur, za 8.30 - 13.00 uur

1 okt t/m 31 mrt: di t/m vr 8.30-17.00 uur

PPO - BIJEN (v.h. Ambrosiushoeve)

Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB Wageningen

Postbus 69, 6700 AB Wageningen.

t 0317-47 84 80 f 0317-47 84 84

e infobijen.ppo@wur.nl

i www.ppo.wur.nl

i www.varroa.wur.nl

SPUITSCHADE MELDEN

Inspectie Noord/Oost, Zwolle, t 038-4291300

Inspectie West, Utrecht, t 030-66 92 669

Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040-25 638 00

AMERIKAANS VUILBROED

Gevallen of vermoedens van Amerikaans vuilbroed (AVB) altijd melden bij:

AID Kerkrade

t 045-54 64 185

korflechten en een quiz. Inl.: Nico van Loon, t 0577 49 16 06. Meer informatie treft u aan op pagina 14.

30 september Noordwijkerhout

Opendeurdag bij imkerij 'De Drie Bijen', Pletterij 15, (bedrijventerrein Gravendam) van 11.00-17.00 uur. Honingslingeren, rondleiding, honing tappen, kaars maken, tentoonstelling 400 honingsierpotten, postzegels, munten, speldjes etc., ruilbeurs. t 071 40 28 884, m 06 26 72 13 03, e info@dedriebijen.nl, i www.dedriebijen.nl.

6 oktober Utrecht

Lerarendag in De Uithof, Kruij gebouw, Padualaan 8 te Utrecht. Programma: 9.30 uur Ontvangst met koffie, 10.00 uur Gelegenheid tot vragen, opmerkingen, suggesties met betrekking tot het werk van de Commissie Bijenteeltonderwijs en het feitelijke bijenteeltonderwijs. 10.30 uur Inleiding op een Onderwijs Examenreglement (OER) door Kees de Vries 11.30 uur Lezing door Marie José Duchateau over de gevolgen van klimaatverandering voor de plantenwereld en de consequenties daarvan voor honingbijen en het imkeren. 13.00 uur Pauze en lunch (zelf zorgen voor lunch; thee, koffie en melk verkrijgbaar). 14.00 uur lezing door Friedgard Schaper: 'Der Speiseplan eines Bienenvolkes' 15.30 uur Gedachtenwisseling: Wordt er in cursussen voldoende aandacht aan de voedselbronnen voor bijenvolken besteed? 16.00 uur sluiting.

Deelname kost € 12,50 Opgeven bij Marga Canters, t 0317 422 422, e onderwijs@bijenhouders.nl

6 oktober Ootmarsum

Honingkeuring van NBV groep Overijssel-Oost in Rest. 'De Weemhof' bij het Openluchtmuseum. Deze keuring valt samen met de Herfstfair, deelnemers aan de honingkeuring hebben gratis toegang. Inleveren producten vanaf 13.00 uur. Tonnie Franken, t 0541 51 99 98, e tfbo41@planet.nl.

6, 13, 20 en 27 oktober St. Anthonis

Op alle zaterdagen in oktober is Herman Arts aanwezig van 10.00-16.00 uur bij Imkerij 'De Bijendans', Zandkant 11a. Hij kan u alles vertellen over kleinfruit

betreffende het snoeien, de bemesting en verder onderhoud. Tevens verkoop voor de particulier van ziekteresistente planten. t 06 23 55 33 66.

18 oktober Beilen

NBV groep Drenthe nodigt u uit voor een programma met o.a. een honingkeuring; lezing door J.van de Nieuwegiessen: 'Solitair levende bijen'; workshop bloemschikken Organisatie: Imkervereniging de Eendracht, aanvang 19.30 uur in het Wilhelmina Zalencomplex, Wilhelminaplein 2 te Beilen. e J.Hepping@planet.nl.

18-20 oktober Hendon London

The National Honey Show, the RAF Museum, Grahame Park Way, Hendon London. i www.honeyshow.co.uk

24 oktober Bornebroek

NBV groep Overijssel-Oost organiseert een lezing door dhr. Wim van Grastek 'Omschakelen van gangbaar naar het biologisch imkeren'. Aanvang 20.00 uur in Eetcafé 'EEF', Entersestraat. Tevens diploma-uitreiking basis cursus. Henk Buter, t 0524 56 19 61, e buter201@zonnet.nl

27 oktober Wageningen

Extra Algemene Ledenvergadering van de NBV in het WICC, aanvang 11.00 uur, tot ±12.30 uur. Aan de orde komt de vaststelling van de jaarstukken. Vanaf ±13.00 uur zal de vergadering groepen en Hoofdbestuur NBV plaatsvinden in het Bijenhuis.

10 november Bostel

Studiedag NBV. Verdere informatie treft u aan op de website van de NBV en in het oktobernummer van *Bijenhouden*.

17 november Horst L.

Studiedag NBV. Verdere informatie treft u aan op de website van de NBV en in het oktobernummer van *Bijenhouden*.

24 november Witteveen (Dr.)

Studiedag NBV. Verdere informatie treft u aan op de website van de NBV en in het oktobernummer van *Bijenhouden*.

27 en 28 november Apeldoorn

Bio-Vak Totaal, de eerste Nederlandse Bio-vakbeurs voor land- en tuinbouwsector in de Americahal, staat in het teken van de biologische land- en tuinbouw. Zie ook i www.biovak.nl.